

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav světových dějin
Bakalářská práce

Kristýna Kaucká
ŽIVOT ARISTOKRATA NA ŠLECHTICKÉM SÍDLE V 19. STOLETÍ
na příkladě rodu Fürstenbergů

The Life of an Aristocrat on Noble Residence in the 19th Century, on the Example of
Fürstenberg

V Praze 2011

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Poděkování

Mé největší poděkování patří panu Doc. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a mnoho cenných rad a připomínek.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce pojednává na příkladě křivoklátsko-lánské linie Fürstenbergů o životě příslušníků aristokracie Rakouského císařství v 19. století. Práce se zaměřuje na důležité momenty a mezníky v životě šlechtického rodu (výběr vhodného životního partnera na sňatkovém „trhu“ rakouské aristokracie, strategii zachování rodu atd.). V době hlubokých společenských změn, kdy došlo ke ztrátě tradičních pozic šlechty, se jeví otázka výběru podle základního klíče rovnorodosti jako jedna z možností, jak zajistit existenci této elitní skupiny do budoucnosti.

Práce se věnuje i okolnostem přestavby hradu Křivoklát po požáru roku 1826, do jehož obnovy promlouvala i tehdy začínající památková péče. Snaží se sledovat kontext dobového myšlení a názorů na architekturu. Stranou nezůstává ani národnostní otázka, se kterou úzce souvisí postavení německého šlechtického rodu v národnostně vypjaté společnosti 19. století. Jedním z cílů bádání je i postihnout změny ve společnosti, které se odehrály po roce 1848. Likvidace vrchnostenských poměrů, ke které došlo po zrušení poddanství, s sebou nesla i kumulaci kapitálu v rukou šlechty, která se tak mohla věnovat podnikatelským aktivitám. To se práce snaží rekonstruovat na příkladě stavby koněspřežky z Prahy do Lán. Zrušení poddanství ale neznamenal, že by se šlechtici přestali o své zaměstnance starat. Příslušnice rodu kněžna Leontina byla i členkou spolku Paní pro Čechy k ošetřování a podporování raněných a nemocných vojáků. Jedním z hlavních cílů se stala komparace pohřebního ritu Fürstenbergů s jinými šlechtickými rody. Hlavní odlišnost ve vzhledu rodové hrobky je vysvětlována nízkou potřebou sebeprezentace rodu.

V závěru práce je řešena otázka postavení šlechtického rodu v období tzv. první republiky a je upozorňováno hlavně na otázku pozemkové reformy a na v českém prostředí téměř ojedinělou skutečnost, že rod Fürstenbergů přistoupil k odprodeji nemovitostí československému státu. Jsou tak zkoumány důvody, které k tomuto chování mohly vést.

Klíčová slova: aristokracie, 19. století, Křivoklátsko, Fürstenberg, Lány

Abstract

The Bachelor's thesis deals with the way of life of the Austrian empire aristocracy in the 19th century, namely the Fürstenbergs of the Křivoklát-Lány lineage. It focuses on the important moments in lives of the aristocrats (marriage policy within the Austrian upper classes, family preservation strategies etc.). In the time of great social changes and weakening of the traditional roles of the aristocrats, choosing partners only within the members of aristocracy seemed to be an appropriate solution, how to maintain the existence of this social elite even in the future.

The thesis also analyses the circumstances concerning the reconstruction of the castle Křivoklát after the fire in 1826, during which the specialists started to play increasingly more significant role. The context of the contemporary trends and different opinions on architecture are also taken into consideration. Another important part of this work is the issue of nationality, which is closely connected with the role of German aristocracy within the ethnically tensed society of the 19th century. One of the objectives is to describe social changes after 1848 as well. To be more specific, the change in authorities-subjects relationships resulted in enormous amount of money in the hands of the nobility, later using this capital for setting up businesses (e.g. emerging of the horse-drawn railway from Prague to Lány). However, the aristocracy still cared for their employees, which is demonstrated on the example of Princess Leontina, who was a member of a nursing organisation.

One of the main objectives is the comparison of funeral habits of the Fürstenbergs to those of other noble families. The difference in the tomb appearance is explained by the low need of self-presentation of the Fürstenbergs family.

At the end of the thesis, we analyse the position of the aristocrats during the time of the so-called First Republic, the issue of land reform and also the rare fact that the Fürstenbergs agreed to sell their property to the state of Czechoslovakia. Possible reasons are considered.

Key words: aristocracy, 19 th century, Křivoklátsko, Fürstenberg, Lány

Obsah

Úvod.....	7
1. Rakouská aristokracie, její struktura a problémy.....	14
Proč aristokrat?	15
Šlechta versus společnost.....	16
2. Fürstenbergové ve společnosti 18. – 20. století.....	19
Národnostní otázka	21
„Urozenost zavazuje“	23
Obraz rodu v dobové kronice.....	25
Křivoklát v rukou Fürstenbergů.....	30
Oprava hradu.....	31
Pracovní kariéra	33
Buštěhradská dráha	35
Charitativní činnost.....	36
Rodina	37
Vztahy zaměstnanců ke knížecímu rodu	39
Smrt v aristokratické rodině.....	44
3. Prvorepubliková dohra.....	47
Závěr	50
Nevydané prameny	53
Vydané prameny	53
Literatura.....	53
Příloha č. 1	57
Příloha č. 2	58
Příloha č. 3	59
Příloha č. 4.....	60
Příloha č. 5	61
Příloha č. 6	62
Příloha č. 7	63

Úvod

Práce se snaží postihnout problematiku šlechtického života v období velkých sociálních a kulturních změn 19. století na příkladě rodu Fürstenbergů. Fürstenbergové byli říšským rodem, který do Čech přišel v období vlády císaře Rudolfa II. a pobýval zde do 20. století na zámku v Lánech a také jim patřil hrad Křivoklát. Soustředí se převážně na linii rodu, která sídlila na Křivoklátě a na Lánech.

Jedním z cílů je i komparace získaných poznatků se závěry dříve publikovaných studií. Práce je členěna do jednotlivých kapitol: první se snaží nastínit problematiku užívání pojmů aristokrat, šlechtic a šlechtických titulů obecně. Dále tato kapitola zodpovídá otázky diferenciaci společnosti 19. století a nastiňuje, jaký byl vztah nešlechticů k šlechticům. Ve třetí kapitole se zaměřuje na konkrétní rod Fürstenbergů, přičemž nastiňuje historii rodiny. Pro pochopení dalších kapitol a postavení rodu v Čechách je důležité upozornit na skutečnost, že se nejedná o rodinu pocházející z českého prostředí, ale o švábskou rodinu, která do Českého království přišla až v období raného novověku. Je proto tedy nutné seznámit čtenáře se staršími dějinami rodu a s jeho postupným vzestupem na společenském žebříčku.

Hrad Křivoklát se do rukou Fürstenbergů dostal přibližně v polovině 18. století, jeho získání však doprovázely určité právní problémy. Později se pro rod stal symbolem reprezentace. V roce 1826 značná část hradu vyhořela a Fürstenbergové přistoupili k jeho obnově až v padesátých letech devatenáctého století. Pokusíme se přiblížit události, které vedly k této časové prodlevě.

Další část se zabývá národnostní problematikou německé a české společnosti 19. století, otázkami národnostního cítění a s jakými problémy se musela či nemusela potýkat tehdejší rodina. Bylo nutné, aby šlechtici odpovídali na otázku ohledně své národnosti? Co je vedlo k podpoře ryze českých společností jako třeba Národního muzea? V kapitole je rozebírána také problematika překonávání společenských bariér, jež dělily první a druhou společnost a ještě více oddělovaly první společnost od měšťanů. Zabývá se také otázkou, jak reagovala rodina na případný morganatický sňatek.

Kapitola se věnuje i pracovní kariéře typického příslušníka aristokratické společnosti v Rakousku v 19. století. Mapuje podnikatelské aktivity hlavy rodu a snaží se nastínit, jaké možnosti měli neprvorození synové z prostředí první společnosti. Část práce se věnuje výstavbě tzv. buštěhradské dráhy. Do této kapitoly je zařazena i část věnující se charitativní činnosti upozorňující na členství v různých spolcích a na příspěvky do nich.

Dále se soustřeďuje přímo na rodinu: jaké vztahy panovaly mezi jednotlivými členy rodu. Na základě korespondence se snaží ukázat hloubku vztahu mezi manžely a podle dalších archivních materiálů a různých indicií (například pamětní sochy) upozorňuje na mezigenerační provázanost. Zajímavá je i otázka vztahů zaměstnanců k rodině, kdy se na základě archivních pramenů nesetkáváme s výraznější kritikou rodiny. Samozřejmě je potřeba tyto prameny, které obsahuje archivní fond Velkostatek Křivoklát, podrobit kritice. Sama skutečnost, že se jedná o oficiální dopisy a účty, které prošly kancelářím fürstenberského úředníka, naznačuje odpověď na výše formulovanou otázku. Ostatně postava typického fürstenberského správce panství si zaslouží zvláštní pozornost.

V kapitole se řeší funerální problematika a komparace pohřebního ritu Fürstenbergů ve srovnání s jinými šlechtickými rody. Klade si za cíl upozornit na problematiku rodové hrobky v Nižboře a odpovědět na otázky, čím je způsobena její skromnost a proč je umístěna v Nižboře, který není a nikdy nebyl přirozeným centrem celého panství.

Poslední kapitola se věnuje událostem po rozpadu habsburské monarchie a vzniku Československé republiky. Pro německý rod se velmi zkomplikovala situace v nově vzniklé republice, dokonce došlo i k odprodeji většiny majetků, které na území Československé republiky rod vlastnil. V kapitole se tak dotýkáme i problematiky pozemkové reformy.

V současné době se šlechtická problematika těší mimořádnému zájmu badatelů. Jde totiž o velmi citlivé téma, které u řady autorů dnes i v minulosti vyvolávalo značné emoce. Již na sklonku monarchie vyšla brožurka, která šlechtu hodnotila velmi kriticky, prakticky by se dalo hovořit i o protišlechtickém pamfletu. Autorem této brožury nazvané „Česká šlechta, výklady časové a historické“ byl Josef Holeček.¹ V jedné z kapitol se zabíral obrazem šlechty v literatuře: „*Málo jest asi čtenářů, kterým napadlo, že paní kněžna v „Babičce“ nebyla Češka, ba vzor české šlechtičny, a málo kterým je známo, že ta paní kněžna byla v době vídeňského kongresu dvorskou kurtisánou. Všecko na české šlechtě bylo v očích dobromravných čtenářů bílé, světlé, zářivé, bezúhonné, a to nejen na té, která toho názvu větším nebo menším právem zasluhovala, nýbrž i na té, která všeho českého daleko byla vzdálena. Z naivně politicko-tendenční snahy, aby česká šlechta byla pro národ získána uctivostí a pokorou, vyvinula se uctivost a pokora k šlechtě vůbec bez ohledu na zem a národní původ. A v tom směru jsme šli ještě dále: my týmiž skvělými vlastnostmi odívali každého, majícího moc a bohatství. Začínalo to literaturou pro mládež a šlo dál.*“² Přibližně ve stejné době vzniklo dílo Josefa Hanuše „*Národní muzeum a naše obrození*“ s podtitulem

¹ HOLEČEK, Josef. *Česká šlechta. Výklady časové a historické*. Praha 1918.

² Citováno dle: HOLEČEK, Josef. *Česká šlechta. Výklady časové a historické*. Praha 1918, s. 27.

„Kulturní a národní obrození šlechty české v XVIII. a v prve půli XIX. století.“³ Už podle názvu lze odvodit, že se zabývala šlechtici s kulturním rozhledem a zájmem o vědu, podporujícím vznik Národního muzea. Toto dílo se setkalo s nesouhlasnou reakcí, kterou vyjádřil Jan Herben: „zavírám s důrazem: *Kniha Hanušova o české šlechtě je veliké poblouznění.*“⁴

V období první republiky se v Československu řešila problematika pozemkové reformy, která byla motivována protišlechtickým cítěním. V té době byla vedena velká kampaň, již charakterizovalo heslo: „*Odčihneme Bílou horu.*“ Proti tomu se postavil mimo jiné i historik Josef Pekař. Ve svém díle „*Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*“⁵ se snažil o alespoň částečnou obhajobu šlechty a jejího práva na soukromé vlastnictví. Dle Pekařova názoru zašla pozemková reforma příliš daleko a šlechtě přiznal určité zásluhy na národním vývoji. Své stanovisko sám vysvětlil v úvodu stati: „*Patřím k těm, kteří se obávají, že pozemková reforma, velebená nejednou jako „největší dílo české revoluce“, „dovršení národního osvobození“ atd. přinese více škody než prospěchu naší budoucnosti. Patřím k těm, kteří jsou přesvědčení, že méně by bylo více, t. j. že zákon zašel v převratové horečce příliš daleko a že neuvědomil si ani zdaleka všech povážlivých důsledků, jež vzbudí tak radikální operativní zásáhnutí v živoucí tělo národní. Patřím také k těm, kteří jsou přesvědčeni, že pravou pohromou původní opravné myšlenky musí se státi kvap, s kterým snaží se zájmové strany proměnu tak ohromnou a tak mnohonásobně do veškerého života našeho zasahující ve skutek uvést. Těch, kdož smýšlí podobně, je legie; myslím pak že se neminu s pravdou, napíši-li, že k nim náležejí především ti, kteří prospěch národního celku kladou výše, než volební úspěch politické strany.*“⁶ Historiografie první republiky se potýkala s předsudky vůči šlechtě a jednalo se o zpolitizované téma, a to také z již nastíněného důvodu probíhající pozemkové reformy.

V šedesátých letech minulého století došlo k menšímu oživení v bádání o šlechtické otázce v osobě Jiřího Kořalky.⁷ Ke studiím šlechty v téže době přispěl i Jan Havránek, který ve své stati „*Česka politika, konzervativní aristokrate a uspořádání poměrů v habsburské říši v letech 1860–1867*“⁸ shrnul politický vývoj a vztah měšťanských elit k šlechtické společnosti. V osmdesátých letech Otto Urban, zabývající se společností a její diferenciací, neopominul šlechtu zařadit do společenských struktur.⁹ V tomto období vycházely publikace,

³ HANUŠ, Josef. *Národní muzeum a naše obrození I.* Praha 1921.

⁴ Citováno dle: HERBEN, Jan. *Nové učení o české šlechtě.* Praha 1924, s. 59.

⁵ PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy.* Praha 1923.

⁶ Citováno dle: PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy.* Praha 1923, s. 5.

⁷ KOŘALKA, Jiří. *Národ bez státu.* In: *Naše živá i mrtvá minulost.* Praha 1968, s. 151.

⁸ HAVRÁNEK, Jan. *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši v letech 1860–1867.* Sborník historický 17, 1970, s. 67–96.

⁹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918.* Praha 1982.

kteře byly zaměřeny na kulturní aktivity české šlechty. Jako příklad lze uvést publikace o architektuře a zařizení interiérů.¹⁰

V současné době se architektuře šlechtických sídleh v období historismu a romantismu věnuje Marie Mžyková,¹¹ Jiří Kuthan¹² a Zdeněk Vybíral.¹³ Posledně jmenovaný ve své publikaci vyzdvihuje význam rodového sídla a poukazuje na přestavování hradů v historizujícím stylu.

Dnešní bádání se převážně soustředí na kulturní život šlechty. Obsáhle se této problematice věnuje jihočeský historik Zdeněk Bezecný.¹⁴ Spolu s docentem Sakem vydali knihu o šlechtičně z Vrchatových Janovic, Sidonii Nádherné.¹⁵ Otázkou postavení šlechtičny ve společnosti se dále zabývá Milena Lenderová.¹⁶ Objevují se i práce o jednotlivých aspektech života šlechtice, jako například o smrti¹⁷, sňatcích¹⁸, jazyku.¹⁹ Vysoce ceněna je i práce Radmily Slabákové o rodině Mensdorff-Pouilly²⁰, která svým přesahem do sociologie ukazuje, jak příslušníci aristokracie v 19. století žili svůj každodenní život. Dané téma komplexně rozpracoval Zdeněk Bezecný v práci o aristokratické společnosti.²¹ Pohled společnosti na šlechtu pak ve svém díle přináší Jiří Rak.²² Publikace věnující se šlechtě vycházejí i v zahraničí. Jako příklad lze uvést práci Ralpa Melvilla „*Adel und Revolution in Böhmen*“.²³

¹⁰ POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Historizující zámecký interiér v 19. století v Čechách*. Umění 27, 1979, s. 296–321. Táž: *Romantické zámecké interiéry*. Ústí nad Labem 1986. KRŽOVÁ, Květa. *Rudolf Alt a interiér 19. století – akvarely ze sbírek památkových objektů*. In: Památky a příroda 7, 1986, s. 385–391. Táž: *Šlechtický interiér 19. století v dobových vyobrazeních ze zámeckých sbírek*. Praha 1993.

¹¹ MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus novogotika. Výběrový katalog*. Zámek Sychrov, hrad Bítov 1995. Táž (ed.): *Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov 1997.

¹² KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha 2001.

¹³ VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999.

¹⁴ BEZECNÝ, Zdeněk. *Šlechta a umění v druhé polovině 19. století*. In: Kaiserová, K.–Martinovský, I.: *Umění a veřejnost v 19. století*. Plzeň 1998, s. 105–110. Týž: *Šlechta a salony v druhé polovině 19. století*. In: Petrasová, T.–Lorenzová, H. *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha 2001.

¹⁵ SAK, Robert–BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha 2000.

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hřichu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999. Táž: *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha 2004.

¹⁷ SLABÁKOVÁ, Radmila. *Žal a umírání v denících a soukromé korespondenci rakousko-české šlechty 19. století*. *Studia Historica Nitriensia* 9, 2001, s. 153–163. BEZECNÝ, Zdeněk. *Smrt šlechtice*. In: Petrasová, T.–Lorenzová, H. *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha 2001, s. 260–266.

¹⁸ BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty v druhé polovině 19. století*. In: Petrbock, V.: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 88–93.

¹⁹ SLABÁKOVÁ, Radmila. „*Il est Höchst Zeit*“ aneb jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století?, Praha 2002, s. 102–115.

²⁰ Táž: *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha, 2007.

²¹ BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005.

²² RAK, Jiří. *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*. Praha 1994.

²³ MELVILLE, Ralph. *Adel und Revolution in Böhmen: Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Mainz: Zabern, 1998.

O jednotlivých rodech se lze dočíst v encyklopediích šlechtických rodů. Stručné nastínění konkrétních rodů nabízí práce Jana Halady.²⁴ Dále se o dějinách rodů můžeme více dočíst v díle Petra Maška.²⁵ Podrobně se jednotlivým šlechtickým rodům věnuje práce Jana Županiče, Michala Fialy a Františka Stellnera.²⁶ Genealogické informace přináší Almanachy šlechtických rodů. Otázce šlechtických nobilitací se ve své syntéze věnuje Jan Županič.²⁷

Zajímavé a velmi podnětné jsou vzpomínky jednotlivých šlechticů. Některé vznikly formou rozhovorů, jako je tomu v případě publikace o Františkovi Schwarzenbergovi.²⁸ Z knih, které reflektují danou dobu očima přímého účastníka, je často citována „*Vůně vzpomínek Clary-Aldringena*“.²⁹ Takovýchto pamětí šlechticů existuje celá řada.

Jak již bylo výše upozorněno, téma šlechty v 19. století zažívá dnes velikou obrodu, o čemž svědčí i studentské práce, které o této problematice vznikají na univerzitách. O rodu Fürstenbergů pojednává diplomová práce Petra Kučery z Jihočeské univerzity s názvem *Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu*.³⁰ V Českých Budějovicích vznikla i další zajímavá práce věnující se sňatkovým strategiím šlechty.³¹

Literatury o dějinách rodu Fürstenbergů je poměrně málo. V první řadě jde o sborník vydaný při příležitosti obnovy zámku ve Vitorazi.³² Těžiště práce představují převážně dějiny rodu v rakouské Vitorazi, ale některé části této kolektivní monografie se zabývají i osudy rodu v Čechách a aristokratickou obcí.

Dále se o rodu dočteme v „*Dějínách Rakovnicka*“ od Václava Kočky.³³ Tento amatérský historik dějin Rakovnicka a Kralovicka sloužil jako poštovní úředník v Praze, kde získal přístup k některým archivním pramenům, z nichž později čerpal pro svá nejznámější díla. Samotnému 19. století je ale věnováno jen pár stran. I přesto kniha přináší ucelený přehled o dějinách celého rakovnického regionu. V současné době se badatelsky o Fürstenbergy zajímá Václav Vodvářka. Jeho publikace³⁴ vycházejí z archivních pramenů,

²⁴ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty : erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1992.

²⁵ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003.

²⁶ ŽUPANIČ, Jan - STELLNER, František - FIALA, Michal. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha 2001.

²⁷ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha 2006.

²⁸ ŠKUTINA, Vladimír. *Český šlechtic František Schwarzenberg*. Praha 1990.

²⁹ CLARY-ALDRINGEN, Alfons. *Vůně vzpomínek. Kniže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*. Praha 2002.

³⁰ KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu (Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)*, diplomová práce, České Budějovice 2007.

³¹ HRACHOVCOVÁ, Eva. *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*, diplomová práce, České Budějovice 2007.

³² ELTZ, Erwein - H., STROHMEYER, Arno, (edd.). *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*. Weitra 1994.

³³ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. Rakovník 1936.

³⁴ VODVÁŘKA, Václav. *Lány a okolí ve světle místních a pomístních jmen*. Rakovník 2006.

Týž: *Kapitoly z dějin obcí Lány a Vašírov*, 1992.

kteře jsou deponovány ve Státním okresním archivu v Rakovníku. Jako editovaný pramen vyšla „*Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801–1834*“, uspořádaná a opoznámkována Janem Černým.³⁵ Na základě jednotlivých úryvků z kroniky seznamuji s kladným pohledem obyvatel města patřícího na fürstenberské panství a pokouším se zjistit, proč zde téměř absentuje kritika vlastníků tohoto panství. K výročí dvousetleté uhelné těžby byla vydána brožura³⁶, ze které lze čerpat informace ohledně hospodářských dějin regionu a i přes nepřízeň režimu, za kterého kniha vyšla, se zde o rodu Fürstenbergů autor musel zmínit.

Velké množství archivního materiálu je uloženo ve Státním oblastním archivu v Praze. Původní úložiště archivních materiálů bylo přímo na hradě Křivoklát, kde jako archivář působil Tomáš Bednařík, který také o Křivoklátsku vydal několik publikací.³⁷ Vývoj samotného fondu začíná v 19. století, kdy se archivářem Fürstenbergů stal Karel Ebert, jenž zdejší písemnosti jako první uspořádal. Za jeho působení došlo i k přenesení rodového archivu z Křivokláta do Prahy. Důvodem byl požár hradu roku 1826, který ohrozil i samotný archiv. Ebert navázal spolupráci i s archivem primogenitury rodu Fürstenbergů na zámku Donaueschingen, odkud se mu podařilo získat některé archivní materiály pro pražský archiv. Když byl Ebert jmenován administrátorem panství s povinností starosti o majetek Fürstenbergů v Čechách, odvedla jej tato činnost od práce na lístkovém katalogu a jeho dílo nebylo z důvodu častého střídání archivářů dokončeno. Teprve později byl archivní materiál rozdělen do dvou oddělení: „Starý archiv“ a „Nový archiv“. Jejich název je ale zavádějící, jelikož se obě oddělení časově i obsahově překrývají. Dílčí linií je tedy část uspořádaná Ebertem (Starý archiv) a materiály seřazené Ebertovými nástupci (Nový archiv).

Teprve Maxmilián Egon II. začal hledat na počátku dvacátého století archiváře, který by dokončil uspořádání archivu. Poté, kdy jeho návrh odmítlo několik oslovených, mu byl doporučen archivář Bergl, který konečně nabídku na uspořádání archivu přijal. Jeho špatný zdravotní stav a válečné události mu však zabránily v dokončení zadané práce dle jeho představ. V listopadu 1918 byl archiv převzat Ministerstvem sociální péče a převezen na Hradčany, odkud se až po dlouhém jednání dostal zpět na hrad Křivoklát. Ještě před odprodejem hradu k 1. červenci 1929 byly archiv a knihovna v červnu předány Státnímu pozemkovému úřadu a současně Ministerstvu zemědělství. Příslušníci rodu mohli z archivu

³⁵ ČERNÝ, Jan. *Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801–1834*. Nové Strašecí 2008.

³⁶ KŘÍŽÍK, František. *200 let od rozšíření uhelné těžby Rakovníka*. Nové Strašecí 1972.

³⁷ BEDNAŘÍK, Tomáš. *Knihy pověstí z Rakovníka, Novostrašeka, Křivoklátska, Podžbánska, Jesenicka a Čisteka*. Rakovník 1998.

Týž: *Album starých pohlednic – Křivoklátsko a Český kras*. Liberec 2004.

Týž: *Historické památky Rakovníka*. Rakovník 1997.

a knihovny vyjmout předměty, jež byly pro rodinu cenné. Archivářem a správcem knihovny byl ustanoven bývalý fürstenberský zaměstnanec Rudolf Maxera.³⁸ V současné době lze pro bádání o rodu Fürstenbergů v 19. století využít fondy Velkostatek Křivoklát-Starý a Nový archiv (II 216/1, II 216/18/1 a II 216/18/2), Velkostatek Křivoklát-Kancelář administrace (II 216/3), Velkostatek Křivoklát-Ústřední správa (II 216/4 a II 216/4/1,2,3,4).³⁹

³⁸ Maxera působil jako amatérský regionální historik, ve své diplomové práci na jeho dílo odkazuje Petr Kučera. In: KUČERA, *Obraz stavitelské*, s. 82.

MAXERA, Rudolf. *Ze životopisu knížecího Fürstenberského dvorního rady Františka Nittingera, inspektora panství Křivoklátského 1768–1839*. Nepsané poznámky napsané na Křivoklátě 22. listopadu 1933.

³⁹ ŠTĚPÁNEK, Josef. *Velkostatek Křivoklát oddělení Starý a Nový archiv 1356–1929, inventář fondu*. Praha 1976.

1. Rakouská aristokracie, její struktura a problémy

Šlechtická společnost se postupem času rozdělila na vyšší a nižší. Do takzvané nižší skupiny patřily rodiny, kterým náležel titul „šlechtic z“, „svobodný pán“, „rytíř“. Do vyšší skupiny patřili nositelé titulů „hrabě“, „kníže“, „vévoda“.

Nejnižším šlechtickým titulem byl právě titul „šlechtice z“. Právo na označení a predikát „z“ (německy von) získal šlechtic po povýšení do šlechtického stavu. Predikát se kladl mezi jméno a příjmení. Tento titul se udílel od konce panování Ferdinanda III. (1637–1657), původně šlechticům se svobodným statkem, později i těm bez statku. Nositel titulu byl zařazen do rytířského stavu. Titul šlechtic se někdy vypouštěl a používala se jenom předložka „z“, a to buď před příjmením a v případě udělení predikátu tak jako jeho součást.⁴⁰ Jako příklad lze uvést Josefa von Zítka či Václava Brožíka z Valrose. Podobu titulu „šlechtic z“ používal například Václav Špaček šlechtic ze Starburgu.

Dalším dědičným šlechtickým titulem nižší šlechty, hierarchicky vyšším než šlechtic, byl titul rytíře. U tohoto titulu někdy chyběl predikát (například von Purkinie), jindy se jej užívalo (Bartoň z Dobenína).⁴¹

Nejnižším titulem panského stavu byl baronský titul – tento titul je totožný s titulem svobodného pána. V Čechách se titul užíval od počátku 17. století, jeho prvními nositeli byli Wratislavové z Mitrowicz.⁴²

Dalším titulem, který se užíval pro příslušníka panského stavu, byl hrabě. Ve svém důstojenství byl nižší než kníže, ale vyšší než baron. V období středověku se na našem území používal jen pro některé rodiny, kterým byl udělen ve Svaté říši římské, jako tomu bylo v případě rodiny Schliků a do Čech přišlé rodiny Thurn. V době pobělohorské se o hraběcí titul začaly ucházet i nejstarší české panské rody.

Samotný titul kníže náležel buď všem příslušníkům rodiny, či podle práva prvorozenectví. Pokud byl udělen všem členům, nosila titul knížete hlava rodu a ostatním členům náležela hodnost princů a princezen. Jestliže ale rodina získala titul primogeniturně, ostatní členové rodu byli jen hrabaty. Dědic knížecího důstojenství býval oslovován jako dědičný princ. Knížecí hodnost byla často vázána na držbu fideikomisu.⁴³

⁴⁰ BUBEN, Milan. *Encyklopedie heraldiky, světská a církevní titulatura a reálie*, Praha 1994, s. 357.

⁴¹ Tamtéž, s. 324.

⁴² Tamtéž, s. 54.

⁴³ ŽUPANIČ, J. *Nová šlechta*, s. 97.

fideikomis: neprodejné rodinné svěfenectví. Držitel fideikomisu byl jen jeho správcem, měl povinnost vyživovat ostatní členy rodiny a neztenčené svěfenectví předat dědici.

Původně se knížata oslovovala „Osvícenost“ (Erlaucht), ale po roce 1829 ustanovilo spolkové shromáždění Německého spolku o vyhrazení tohoto predikátu hlavám bývalých svrchovaných říšských hrabství, a tak se začal užívat predikát „Vysoce urozený“ (Hochgeboren). Tento byl během 19. století změněn na „Jasnost“ (Durchlaucht).⁴⁴

Proč aristokrat?

Dostaneme se do společnosti skutečné aristokracie, do exkluzivního klubu. Rozhodli jsme se používat pojmu aristokrat. Aristokracií se rozumí osoby se čtyřiašedesáti, dvaatřiceti či šestnácti ve šlechtickém stavu narozenými předky. Tato posedlost dokonalým rodokmenem byla často kritizována. Z dopisu J. L. Motleye ve svém díle *Der Wiener Hof* odcitovala Brigita Hamannová následující výrok. „*Kdyby však nějaký Rakušan byl Shakespearem, Galileiem, Rafaelem a Nelsonem v jedné osobě, stejně by se do lepší společnosti ve Vídni nedostal, pokud by se ovšem nemohl prokázat šestnácti předky.*“⁴⁵

Šlechta byla hierarchizována podle původu a na základě nepsaných předpisů se dělila na první a druhou společnost. V následujících odstavcích načrtnu, jak takovéto členění vypadalo. Přihlíželo se hlavně ke stáří a původu rodu. Někdy v praxi dochází k zaměňování pojmů šlechta, aristokracie a nobilita: výraz aristokrat nelze chápat jako ekvivalent ke slovu šlechtic, jedná se totiž o nejprominentnější část šlechtické společnosti, do které se řadili převážně členové knížecích a hraběcích rodů a také příslušníci starých šlechtických rodin. Jihočeský historik Zdeněk Bezecný tuto výlučnou skupinu trefně nazval příliš uzavřenou společností.⁴⁶ Její členové tvořili tzv. první společnost. V Rakousku-Uhersku se této výsady dostalo cca 470 rodinám⁴⁷; v rámci této skupiny docházelo k dělení na panující a služebnou šlechtu. Do panující se řadili příslušníci, kteří pocházeli z panujících nebo dříve panujících (mediatizovaných)⁴⁸ knížecích rodů. V roce 1900 došlo k revizi habsburského rodinného řádu

⁴⁴ Tamtéž, s. 97.

⁴⁵ Cit. dle: Tamtéž, s. 25.

⁴⁶ BEZECNÝ, Z. *Příliš uzavřená společnost*. České Budějovice 2005.

⁴⁷ ŽUPANIČ, J. *Nová šlechta*, 2006, s. 16.

⁴⁸ „Konec svaté říše římské roku 1806 totiž přinesl zánik všech práv nesuverénní říšské šlechty, což se týkalo také území Rakouska. Ale protože v novém císařství neexistovala žádná bezprostřední (suverénní) území a šlechta dědičných zemí byla po právní stránce rovnocenná se šlechtou říšskou, nedošlo k žádným výraznějším změnám. Práva mediatizovaných říšských rodů – knížat a hrabat, která v letech 1803–1815 přišla v rámci bývalé Svaté říše římské o svou svrchovanost – byla navíc zaručena článkem XIV závěrečných akt Vídeňského kongresu z 8. června 1815. (...) Protože návrat k dřívějším poměrům byl nemožný, došlo výnosem Vídeňského kongresu alespoň k potvrzení privilegia rovnorodosti příslušníků těchto rodin s ostatními panujícími dynastiemi států Německého spolku a jejich příslušnosti k vysoké šlechtě. Ve státě, kde se tyto osoby usadily, měly tvořit privilegovanou vrstvu osvobozenou od vojenské služby a zvýhodněnou při placení daní. Rodové úmluvy mediatizovaných dynastií zůstávaly nadále v platnosti, a náleželo jim právo svobodného řešení rodových

z roku 1839 a příslušníci rakousko-uherské panovnické dynastie mohli uzavírat sňatky se členy mediatizovaných knížecích rodů, což dříve nebylo možné. Habsburkové své partnery totiž hledali výlučně mezi příslušníky vládnoucích rodů.

Mezi výše zmíněných 470 rodin se řadilo dvacet bývalých říšských panujících knížecích rodů a dvacet dva knížecích rodů s titulem říšským nebo z dědičných zemí.⁴⁹ Hlavním kritériem pro členství v této první společnosti byl bezchybný původ. V případě, že by došlo ke sňatku s měšťanem či novošlechticem, hrozilo vyobcování z příslušnosti k této vybrané kastě, což nutilo její příslušníky k dodržování zásady rovnorodosti. Ani zákony podunajské monarchie neznaly institut morganatického manželství.⁵⁰

Vedle tzv. první společnosti existovala i tzv. druhá společnost. Tuto společnost tvořil zbytek rodů, které užívaly šlechtických titulů a výsad. I v rámci této skupiny docházelo k diferenciaci na vyšší a nižší vrstvu. Vyšší vrstva byla poměrně úzká, tvořili ji převážně potomci starých rodů nebo rodů nobilitovaných před rokem 1804. Předpokladem příslušnosti byla držba velkostatku nebo statku. Pro nižší vrstvu se používá výrazu nobilita⁵¹: pod tímto pojmem se rozumí šlechta, které výkon povolání zajišťoval hlavní zdroj příjmů, dalo by se tedy hovořit i o „pracující šlechtě“. Do této skupiny patřili zemědělci, velkopodnikatelé, bankéři, velkopřemyslníci, vysocí byrokraté a důstojníci. Často k nobilitaci docházelo po udělení řádu a v případě důstojníků po třiceti/čtyřiceti letech služby v armádě.

Šlechta versus společnost

Postoj části obyvatel ke šlechtické společnosti 19. století výstižně shrnul Jan Neruda ve svém fejetonu z roku 1869, ve kterém zdůrazňoval svou neúčast na dobročinném vystoupení jisté šlechtické divadelní společnosti hrající tehdy v Praze na Žofíně: „*Já tam nešel, já měl tu čest, že pro mne šlechta nehrála. Ne snad z nenávisti ke šlechtě – nejsem takový, abych někomu vyčítal, zač už od narození nemůže! My, kteří jsme tak šťastni, že první přeprané plínky neschovaly se hned na věčnou památku do rodinného archivu, my, kteří smíme za denní chléb pracovat, poněvadž otcové naši směli tak činiti, my, kteří jsme tak šťastní, že na počátku nejsme ničím a pak jen a zcela tím, čím se sami uděláme – my bychom měli mít vždy soucit s méně šťastnými. Nechme jim nějaký ten sen, vždyť oni nám také nechávají ochotně krásný mozol náš, nechme jim jejich pověru, že v biblický den pátý – o celých 24 hodin dříve než náš*

a majetkových záležitostí (...). Jejich privilegia ale zároveň omezoval zákaz porušit zákony země, ve které byly tyto rody usazeny.“ Cit. dle: ŽUPANIČ, J. *Nová šlechta*, s. 44–45.

⁴⁹ Tamtéž, s. 16.

⁵⁰ Tamtéž, s. 16.

⁵¹ Tamtéž, s. 18.

praotec Adam – byl stvořen jejich praotec Pán z Adamů, tvarme se, jako bychom jim to věřili, člověk potřebuje tak málo klamu ke svému štěstí! Ale nešel jsem tam kvůli těm, kteří a které byli „okolo“. Bylo by mne bolelo vidět, jak se snaží přijít blíž a blíž, až do samé „atmosféry“, nebyl bych dovedl vymyslet se v to, čím se znenáhla domýšleli býti. Jsem přesvědčen, že se mnohá píchla špendlíkem do prstíčku, aby viděla, zda se její krev alespoň trošičku modrá – a to píchnutí by mne bylo tuze bolelo.“⁵²

Ale ne všichni se o společnosti vyjadřovali takto kriticky. Jak dále uvidíme, lidé se ke své vrchnosti chovali s úctou a opěvovali ji. „*Vrchol společenského žebříčku znamenala pro Preinheltra [autor novostrašecké kroniky] fürstenberská vrchnost, která sídlila v Bádensku a krivoklátské panství navštěvovala zřídka. Její příjezd do Nového Strašecí (v r. 1804 a 1834) líčí kronikář v nejskvělejších barvách a nešetří chválou. Zato vrchnostenské úředníky pokládal za hlavní negativní faktor, zasahující nesprávně do vývoje obce.*“⁵³ Celkovému obrazu panujícího rodu v novostrašecké kronice se budu věnovat v další části práce. Kronika byla psána v době předbřeznové a za takový pomyslný mezník ve společenském postavení šlechty by se dal považovat právě rok 1848. Celou Evropou se v tomto roce prohnala revoluční vlna, která ve svém důsledku přinesla společenské změny. Aristokracie jimi ale nebyla postižena tak výrazně, jak by se v procesu formování nové společnosti dalo očekávat. Aristokracie se fakticky změnila z pozemkové vrchnosti na majitele velkostatků s následnou ztrátou většiny svých pravomocí v oblasti soudnictví a práva. Nicméně část výsad jí byla zachována: jednalo se o právo užívat šlechtické tituly a šlechtický predikát v předepsané formě, právo užívat erb, stipendia a místa v katedrálních kapitulách, ústavech šlechtičen, vzdělávacích institutech apod. Přístup do státní a dvorské rady byl i na-dále vyhrazen jen vysoké aristokracii. Šlechtická společnost měla i nadále nárok na dědičné členství v panské sněmovně a držbu fideikomisu. Stejně tak si udržovala silný společenský vliv.

Rok 1848 s sebou přinesl i zrušení poddanství. Podle zákona ze 7. září 1848 bylo zrušeno nejen poddanství, ale i rozdíly mezi dominikální (panskou) a rustikální (selskou) půdou. Ale již za Josefa II. se dominikál a rustikál zapisovaly společně, což je možné již vnímat jako jistou formu degradace. Po přijetí zářijového zákona z roku 1848 také byly zrušeny všechny závazky z poddanství vyplývající, některé za náhradu, závazky vyplývající z osobního poddanství bez ní. Za náhradu platby a povinnosti související s držbou gruntu, dále byla zrušena zčásti za náhradu a z části bez náhrady vrchnostenská práva vůči lesům a pastvinám. Zákon dále stanovoval, aby příslušná komise vypracovala podrobný rozváděcí zákon

⁵² Cit. dle: URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*. Praha 1982, s. 292.

⁵³ Cit. dle: ČERNÝ, J. *Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801–1834*. Nové Strašecí 2008, s. 24.

k předchozím paragrafům a aby patrimoniální úřady zůstaly až do zřízení státních úřadů v platnosti. Zásada vyslovená v čl. 6 nevyklučovala případné pozměňovací návrhy komise, která měla být zřízena podle čl. 8. Dokonce byla zrušena povinnost odběru piva a kořalky od dosavadních vrchností.⁵⁴ To jsou hlavní změny, které nastaly ve vztahu mezi vrchností a osobami žijícími na jejich panstvích. Od tohoto okamžiku se již nedalo hovořit o poddaných. V rukou šlechty se kumuloval kapitál, který později většinou využila pro podnikatelské záměry.

⁵⁴ URBAN, O. *Česká společnost*, s. 59.

2. Fürstenbergové ve společnosti 18. – 20. století

Fürstenbergové považují za své předky rod hrabat z Urachu: již k roku 1070 je připomínán první známý předek Egino de Urache.⁵⁵ Dalším známým předkem je nejspíše Egon I. († asi 1150), který ve Švábsku nechal vystavět tvrz Hohenurach.⁵⁶ Většina encyklopedických příruček⁵⁷ dále uvádí mezi významnými členy rodu Egina II. hraběte z Urachu, který zemřel před rokem 1136.

V roce 1250 získal Jindřich, další z členů rodu, pro sebe a své potomky titul „hrabě z Vurstenbercu“ a roku 1283 titul „lankrabě v Baaru“. Rod se rozvětvil v 16. století do dvou linií: kinzingtalské a heiligenberské.⁵⁸

Roku 1664 byl heiligenberské větvi udělen dědičný říšský knížecí titul pro prvorozeného syna. Obdrželi jej Hermann Egon († 1674), Franz Egon († 1682) a Wilhelm Egon († 1704), kteří patřili mezi stoupence francouzského krále Ludvíka XIV. Nejmladší Wilhelm Egon se prosadil na dvoře kolínského kurfiřta. Politiky ve Vídni byl pokládán za císařova nepřítel a na jejich příkaz byl roku 1674 zajat a postaven před soud. Soud jej za zradu poslal na smrt, ale poprava nebyla vykonána a roku 1679 byl propuštěn. Od roku 1682 působil jako štrasburský biskup a později se stal kardinálem. Heiligenberská větev vymřela již roku 1716 a knížecí titul byl přenesen na větev kirzigthalskou na linii Mösskirch.

Na českém území sídlila větev kinzigthalská, založená Christophrem I. Jeho syn Albrecht († 1599) působil jako nejvyšší štolba na dvoře císaře Rudolfa II. Roku 1578 se v Praze oženil s Alžbětou, dcerou Vratislava z Pernštejna.⁵⁹ Dva synové z jejich třinácti dětí založili vlastní rodové odnože, avšak linie prvorozeného syna Vratislava vymřela již v další generaci. Druhý syn Kryštof získal v Čechách inkolát a oženil se s Dorotou Holickou ze Šternberka a na Líšně. Z jeho tří synů se dva usadili v říši a založili své rodové linie, nejmladší zemřel bezdětný. Rodová linie Mösskirch od roku 1716 do svého vymření v roce 1744 držela knížecí titul, který poté přešel na dodnes žijící linii Stuhlingen pocházející od druhorozeného syna Kryštofa II. Fridricha Rudolfa. Tato linie v roce 1642 získala velký

⁵⁵ ŽUPANIČ, Jan, FIALA, Michal, STELLNER, František. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha 2001, s. 86.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ ŽUPANIČ, J. - FIALA, M. - STELLNER, Fr. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha 2001, s. 88. MAŠEK, P. *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003, s. 82–84.

⁵⁸ ŽUPANIČ, J. - FIALA, M. - STELLNER, F. *Encyklopedie*, s. 86.

⁵⁹ HALADA, J. *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti*. Praha 1999, s. 49.

palatinát.⁶⁰ Z poboční landkrabčecí rakousko-moravské linie proslul obzvláště Bedřich Egon (1813–1892), který se v roce 1853 stal olomouckým arcibiskupem a v roce 1879 kardinálem.

Knížecí větev Fürstenbergů pochází od Josefa Viléma (1699–1762). Roku 1762 byl knížecí titul rozšířen na všechny jeho potomky. Jeho první manželkou se stala Anna Marie z Valdštejna (1709–1756); tímto sňatkem přešel na rod Fürstenbergů hrad Křivoklát, ze kterého bylo vytvořeno hlavní sídlo pro sekundogenituru.

Dnešní Fürstenbergové jsou potomky mladšího syna Josefa Viléma Karla Egona I. z Fürstenbergu (1729–1787). Působil jako nejvyšší purkrabí království českého a jako císařský komoří a tajný rada v letech 1771–1782. Později se stal i prezidentem Královské společnosti nauk a ve svém paláci shromáždil rozsáhlou bibliotéku s více než 20 000 svazky. Od roku 1881 je část této hradní knihovny uložena na Křivoklátě.⁶¹ Sbírkou umění a přírodnin věnoval Společnosti nauk, v současné době je v majetku Národního muzea. Druhou manželkou se Karlu Egonovi stala Josefa Marie ze Šternberka (1735–1803).

Panství zdědil jeho nejstarší syn Philipp Maria (1755–1790), který se oženil se svou sestřenicí Josephou Johannou Benediktou z Fürstenberga (1756–1809), ale jeho jediný syn zemřel již v raném věku. Državy rodu byly sjednoceny v rukou Karla Egona II. (1796–1854), který po smrti strýce v roce 1804 získal i majorát Donaueschingen. Jeho manželkou se stala bádenská princezna Amálie Kristina (1795–1869). Zasloužil se o rozvoj průmyslu v Čechách, zřizoval hutě a slévárny, koupil i koněspřežnou dráhu, tzv. buštěhradskou dráhu. Finančně také podpořil založení Národního muzea. Za jeho panování vypukl roku 1826 na Křivoklátě rozsáhlý požár. Teprve roku 1850 přistoupil kníže k opravám, jejichž dokončení se sám nedožil. Nejstarší syn Karel Egon III. zdědil Donaueschingen, ale tato linie již v další generaci vymřela. Prostřední syn Maxmilián Egon I. (1822–1873) se stal pánem na Křivoklátě, jeho hlavním sídlem byl ale zámek v Lánech. Dodnes žijí potomkové z linií rodu, které založili jeho dva synové.

⁶⁰ „Palatinát je označení některých pravomocí v zastoupení panovníka. Panovník výkon vyhrazených práv mohl svěřovat dalším osobám, takto delegovaná pravomoc výkonu vyhrazených práv se nazývala komitiva. Pro celou Svatou říši římskou byly palatináty trvale zřizovány od Karla IV., který v letech 1360–1361 jmenoval 15 palatinů. Podle rozsahů komitiv byl rozlišován velký palatinát a malý palatinát. Každý palatin měl právo jmenovat veřejné notáře, legitimovat levobočky, udílet doktorské tituly, básnické vavříny, ale i udílet erby, propůjčovat predikáty a výjimečně i udělovat nejnižší šlechtický stupeň. Velký palatinát měl zpravidla právo udílet turnajské přílby, zatímco malý jen kolčí. Proti právu palatinátu stála Marie Terezie a odmítala uznávat jejich činnost, především vydávání erbovnic a šlechtických diplomů. V roce 1762 zrušila dědičná práva palatinů na udílení šlechtických titulů a dekretem z roku 1765 prohlásila za neplatné i jejich právo na udílení erbovnic listin. Palatinské právo znovu obnovil její syn Josef II. Se zánikem Svaté říše římské skončila i funkce palatinů.“ In: BUBEN, Milan. *Encyklopedie heraldiky, světská a církevní titulatura a realie*. Praha: Libri, 1994, s. 258.

⁶¹ Více o knihovně BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, MENCLOVÁ, Dobroslava. *Křivoklát. Státní hrad a památky v okolí*. Praha 1960, s. 22–24.

Starší Maxmilián Egon II. (1863–1941) proslul jako cestovatel po Arábii a severní Africe a znal se také s Tomášem Garriguem Masarykem. Roku 1921 odprodal československému státu zámek v Lánech a o osm let později i hrad Křivoklát. Jeho rod posléze přesídlil definitivně do Německa.

Plný titul rodu Fürstenbergů zněl: „Kníže z Fürstenbergu, lankrabě v Baaru a Stühlingenu, hrabě na Heilingenbergu a Werdenbergu, svobodný pán na Hanbenu v Kinzingthalu, Mösskirchenu, Hohenhöwru, Wildenstanu, Waldspergu, Werenwagu, Immeudingenu, Vitorazi a Křivoklátě.“

Rod Fürstenbergů patřil k rodům s velkým pozemkovým majetkem. Pozemková držba deskových statků byla vnitřně značně diferencována a v rozhodující míře byla koncentrována v rukou několika desítek šlechtických rodů. Téměř 10 % veškeré půdy patřilo do vlastnictví deseti největších majitelů deskových statků. Největší vlastnictví pozemků v Čechách měli krumlovští Schwarzenbergové, celkem 178 113 ha, z toho 62 943 ha orné půdy, na druhém místě byli Fürstenbergové s 39 593 ha, z toho 7 502 ha orné půdy, po nich následovaly další šlechtické rody, z nejvýznamnějších Liechtensteinové, Lobkowiczové, Kolovrati, Thunové atd.⁶²

Národnostní otázka

Habsburská monarchie 19. století byla monarchií mnohonárodnostní. Šlechta také netvořila národnostně homogenní skupinu. Například ze Španělska do monarchie přišla hrabata Salamanca-Ortenburg, z Portugalska hrabata Silva-Tarouca. Italským původem se mohou honosit rody jako Paar, Belcredi, Colloredo. Francouzská revoluce přivedla do habsburské monarchie rody Mensdorff–Pouilly a Rohan. Již dříve (od třicetileté války) zde byly usedlé jiné francouzské rody – např. Buquoy. V neposlední řadě sem patří samozřejmě rody z německého území, jež zastupují i Fürstenbergové. Většina jejich rodových držav se nacházela v Bádensku–Württembersku. Asimilace těchto rodů s domácí šlechtou proběhla rychle a úspěšně, což můžeme vidět díky uznání, jakého se některým rodům podařilo v habsburské monarchii dosáhnout: „Vznik rakouského císařství v roce 1806 znamenal další krok v cestě za centralizací monarchie a unifikací její šlechty. Od této doby nemělo být již více české, haličské nebo lombardské šlechty, ale jen jedné a jednotné šlechty, jež zahrnovala všechny císařovy poddané. Duch kosmopolitismu tuto snahu Habsburků také podporoval

⁶² URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*, s. 290.

a přispěl k tomu, že habsburská šlechta, spřízněná s významnými rody po celé Evropě, ztratila svůj národní charakter.“⁶³

Vláda císaře Františka Josefa I. byla poznamenána národnostními spory. Rozhodovala se šlechta, na kterou stranu se postaví? Na stranu Němců, či na stranu Čechů? Ale bylo aristokratovo vnímání takto jednoznačné? Přístup šlechticů k této problematice by se mohl zdát ambivalentní. Vždyť někteří šlechtici podporovali národní obrození v první polovině 19. století či se věnováním svých sbírek podíleli na vzniku institucí jako Národní muzeum, různých vlastivědných spolků apod., což se stalo i v případě rodu Fürstenbergů. Je potom otázkou, jak si tedy máme vysvětlit tradovaný výrok jednoho příslušníka rodu: „*V křivoklátských lesích je dost dřeva na šibenice pro všechny ty proradné Čechy.*“⁶⁴ Jak můžeme pochopit přátelský vztah, který údajně panoval mezi Maxem Egonem II. a prvním československým prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem? Ale je považován i za osobního přítele císaře Viléma II. Nejedná se o rozporuplný vztah? Jaké asi tedy mohly být státoprávní představy aristokrata?

„*Je to právě historická šlechta, která reklamovala potvrzení státního práva Českého království, opírajíc se o historická práva království, jež podle Obnoveného zřízení zemského zajišťovala právní samostatnost Českého království, požadovala uznání suverenity zemí Koruny svatého Václava v rámci habsburské monarchie, přičemž si přála nově definovat vztah mezi Korunou a národem. Jednalo se o politickou skupinu sice početně velmi omezenou, zato však zastoupenou několika nejvýše postavenými rody v monarchii: Fürstenbergové, Lobkoviczové, Schwarzenbergové, Salmové, Windischgraetzové, Trauttmansdorffové atd.*“⁶⁵

Proč by německý rod Fürstenbergů bojoval za uznání⁶⁶ Českého království v rámci monarchie? Podle archiválií zachovaných v archivu rodu Fürstenbergů můžeme vidět, že čeština v žádném případě nebyla hlavním komunikačním jazykem, toto privilegium bylo vyhrazeno němčině a francouzštině. Vše hovoří pro to, abychom předpokládali, že i při sčítání lidu se rod přihlásil k německému. Když přišla první pozemková reforma, rod ani tolik neváhal a odprodal většinu panství na území nově vzniklého československého státu a přestěhoval se do Německa. Samozřejmě s tímto jednáním může souviset vyměření německé linie rodu. Dospíváme tak k závěru, že šlechta byla ve většině případů nadnárodním celkem a byla

⁶³ Cit. dle: ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, R. *Rodinné strategie šlechty*, s. 100.

⁶⁴ Tato věta je zmiňována na naučné stezce Křivoklátsko, na zastavení u pomníku Karla Egona.

⁶⁵ Citováno dle: ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, R. *Rodinné strategie šlechty*, s. 288.

⁶⁶ Tato otázka souvisí i s politickou orientací příslušníků rodu, ale tato problematika je již nad rámec tématu práce. Podle ELTZ, Erwein - H., STROHMEYER, Arno, (edd.). *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa* byli Karel Egon III. a Maxmilián Egon I. sympatizanti konzervativní strany, ale Karel Egon IV., Maxmilián Egon II. a Karel Emil se přiklonili na stranu ústavověrnou. Jako konzervativce uvádí Josefa Fürstenberga GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a statků?*, s. 107.

schopna žít a fungovat na téměř jakémkoliv místě, které se jim naskytlo k žití. To neznamená, že neměla vztah k vlasti či k zemi, kde po dlouhou dobu žila a vlastnila majetky – opuštění takové země mohlo jistě vyvolat stesk a ačkoli byla šlechta nepochybně schopna asimilace vůči podmínkám v jiné zemi, neznamená to, že by nepocítovala hořkost z např. nuceného odchodu.

„Urozenost zavazuje“

Šlechtická zásada o tom, že urozenost zavazuje, přesně vystihuje život šlechty. Svému původu musel podřídit všechno – výběr partnera/partnerky, kariéru, záliby, ... Celý svůj osobní i profesní život. Ne všichni byli ochotni plně se podřídit a zapřít sama sebe.

I výběr vhodné nevěsty se stal složitým procesem sám o sobě, kladl se totiž důraz na princip rovnorodosti. Základem tedy bylo hlavně to, aby si ženich a nevěsta byli rovni původem, rodem, což zajišťovalo nově vzniklé rodině výlučný status a z toho plynoucí výhody. Na počátku 19. století prošly některé rody tzv. mediatizací, což se týkalo i rodu Fürstenbergů. Jednalo se o ztrátu suverenity, ale ne o ztrátu společenského statusu. V domácích zákonech bývalo zakotveno, co by se stalo s neposlušným členem domu, který by se oženil mimo svoji společenskou skupinu. Vždyť i císař Josef II. koncem 18. století glosoval posedlost rovnorodostí výrokem: „Kdybych já chtěl být jen mezi sobě rovnými, musel bych svůj život trávit v kapucínské hrobce.“

V českém prostředí se jedná čistě o otázku rodinné šlechtické hrdosti, tato zásada nebyla právně ukotvena ani v církevním, ani ve světském zákoně. Často byla ale součástí rodinných zákonů. Většinou se vyžadovalo, aby nevěsta nebo ženich před uzavřením sňatku doložili šestnáct předků, kteří se narodili jako šlechtici.

Obzvláště na prvorozeného syna se vyvíjel nátlak, aby se oženil přiměřeně svému stavu, přeci jen se jednalo o dědice statků a budoucího nositele nejvyššího titulu. *„Za poněkud překvapující lze považovat mimo jiné to, že mladí šlechtici při hledání vhodné snoubenky téměř zcela „pohrdali“ kandidátkami, jež pocházely ze starobylých českých rodů svobodných pánů či rytířů, jakými byli kupříkladu Dlouhowesští z Dlouhéwsí, mající statky vesměs v jihozápadních Čechách, Dobrzenští z Dobrzenic nebo Mladotové ze Solopysk, jejichž hlavním sídlem se stal Červený Hrádek u Sedlčan. Jedním z důvodů takového chování mohl být právě majetkový krach některých urozených rodin, které se nedokázaly přizpůsobit moderní občanské době a jejichž existence byla na přelomu předminulého století vážně*

ohrožena.⁶⁷ S tímto „pohrdáním“ ale spíše souvisí dobová společenská diferenciaci, kdy by sňatek příslušníka knížecího či hraběcího rodu s dívkou z rodu svobodných pánů nebo rytířů byl považován za mesalianci.

U linie rodu Fürstenbergů, která sídlila na Křivokláte a Lánech, můžeme sledovat následující výběr partnerek v 19. století: roku 1818 Karel Egon II. uzavřel sňatek s dcerou bádenského vévody Karla Fridricha, Amálií Kristinou.⁶⁸ Jejich syn Maxmilián Egon I. se roku 1860 oženil s hraběnkou Leontinou z Khevenhüler-Metsch,⁶⁹ jejich syn Maxmilián Egon II. se roku 1889 oženil s hraběnkou Irmou ze Schönborn-Buchheimu.⁷⁰ Došlo i k zajímavé události, kdy po smrti Maxmiliána Egona I. se s vdovou Leontinou oženil bratr zemřelého, a to Emil Egon.

Jak již bylo výše naznačeno, nemůžeme u této linie rodu Fürstenbergů vidět žádný sňatek s někým z nově nobilitované šlechty, ostatně ani starobylé šlechtické české rody nejsou ve výběru zastoupeny. Asi jediným sňatkem s českou šlechtičnou zůstává svazek Josefa Viléma z Fürstenbergu a Marie Anny z Valdštejna z poloviny 18. století, který knížecí linii rodu přinesl vlastnictví křivoklátského panství.

V landkraběcí větvi Fürstenbergů, která byla usedlá na moravském zámku Kuníně, došlo hned ke dvěma morganatickým sňatkům. Prvně v roce 1867, a to když Ernst Egon landkrabě z Fürstenbergu (1816–1889) pojal za manželku pražskou rodačku a guvernanku občanského původu Karolinu Buzekovou. Tento sňatek byl považován za prohřešek proti rodovým zákonům. Před sňatkem se narodily dvě děti, byly legitimovány po sňatku rodičů, ale nikdy nebyly uznány za rovné rodem.⁷¹ Syn z tohoto svazku Josef Fridrich landkrabě z Fürstenbergu (1860–1906) si také vzal neurozenou dívku Marii Zdražilovou. Ostatními členy rodu nebyl uznán za rovnoprávného a nebyl mu přiznán nárok na svěřené dědictví. Věnoval se vojenské dráze a dožil na malém statku nedaleko Vídně.⁷²

⁶⁷ Cit. dle HRACHOVCOVÁ, Eva. *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*, diplomová práce, České Budějovice 2007, s. 28.

⁶⁸ Otec Amálie Kristiny, vévoda Karel Fridrich Bádenský, byl bádenským panovníkem a vlastníkem kurfiřtského hlasu od roku 1803, který mu byl udělen Napoleonem. Po zániku Svaté říše římské bylo Bádensko povýšeno na vévodství.

Čerpáno z http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1densk%C3%A9_velkov%C3%A9vodstv%C3%AD [7. 9. 2010].

⁶⁹ Rod Khevenhüller–Metsch je původně francká rodina doložitelná do 11. století, kdy se předek rodu vystěhoval do Korutanska. Linie rodu vlastnila i knížecí titul, a to roku 1763, od roku 1725 byli držiteli českého inkolátu. In: MAŠEK, Petr. *Modrá krev*, s. 127–128.

⁷⁰ Rod Schönborn byl v 17. století povýšen do hraběcího stavu; díky vlastnictví některých říšských území je však rod rovnorodý s knížecími dynastiemi. Větev Schönborn-Buchheim je rakouskou větví tohoto rodu, mimo ni existují ještě bavorská a česká. In: MAŠEK, Petr. *Modrá krev*, s. 251–252.

⁷¹ [http://zamek.kunin.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=112451&lng=\[6.9.2010\]](http://zamek.kunin.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=112451&lng=[6.9.2010])

⁷² <http://zamek.kunin.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=80298&menu=1&lng=1> [6. 9. 2010]

Můžeme tedy vidět, že v 19. století většinou šlechta dbala na dodržování principů rovnorodosti. Platí zásada, že čím výše postavený jedinec, tím je respektování této zásady přísnější. Téměř dokonalé dodržování tohoto klíče při výběru nevěsty lze vidět především u prvorozených synů či budoucích majoritních pánů, jejichž jednou z hlavních povinností bylo zajistit pokračování rodu. Postavení, které rod Fürstenbergů měl v rámci šlechtické společnosti, odpovídá, že si své drahé polovičky volili princové mezi princeznami a hraběnkami. Když už došlo ke sňatku s nešlechtičnou v landkraběcí linii, vyvolala tato situace nesouhlas ostatních příslušníků rodu.

Obraz rodu v dobové kronice

Jako výchozí pramen poslouží kronika Václava Preinheltera⁷³, která vznikla v letech 1801–1834 ve městě Nové Strašecí a jejíž autor byl místním učitelem. Novostrašecko historicky patřilo ke Křivoklátsku. Preinhelt se postupem času vypracoval mezi zámožné měšťany, sňatkem získal polovinu domu na náměstí a později sám vystavěl vlastní dům. Učitelování mu zajišťovalo stálý příjem a k tomu ještě v obci vedl obchodní živnost. Ke školní službě náležela také povinnost vedení kostelního kůru, kde hrál se svými žáky na housle a varhany. Učitelem byl do roku 1830, kdy proti němu vznesli měšťané kritiku a jako důvod uvedli, že řádně nevykonává učitelské povinnosti. Po této události se rozhodl odejít do penze.

V roce 1803 kněžna Alžběta z Fürstenbergu, rozená Thurn-Taxis (†1822), vdova po Karlu Aloisovi, druhorozeném synovi Karla Egona I., zavítala do města Nové Strašecí. Ve své kronice této návštěvě věnuje Václav Preinhelt zmínku: „*V témž roce 1803., v polovici juli, kněžna ovdovělá po † knížeti z Fuřtenbergu, rozená Taxiska, jejížto pán ve francké vojně zabít byl jako feldmaršálek, se svou famílií do Krušovic skrz Strašecí jela okolo 6. hodiny navečír. Město zdejší jí tuto poctu dělalo: 1) Před Praskou bránou, kady ona s mnohými cizími vrchnostmi od Lánů do Strašecího jely, stáli z obouch stran všecky městský Židé [se] svými Desatery, na způsob plenty roztaženými. 2) V Praské bráně stáli čtyři městský synkové v modrých šatech, čistě přioděný, který koně v kočáru, v kterém kněžna s[e] svou famílií seděla, za uzdy ve bráně chytily. Každý ten synek jednoho koně povolně vedl. V témž okamžení za 3) vystouplo jiných čtyřech městských synkův od stejné velikosti, který od osoby velmi velké byli, též v témž modrém čistém oděvu, přistoupili k témuž jejímu kočáru a kočár od čtyř stran uchopili na místě hejdukův. V témž za 4) vystouplo dvanáct dospělých městských panen, bíle*

⁷³ ČERNÝ, Jan. *Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801–1834*. Nové Strašecí 2008.

čistě přistrojených, mající nádherné hlavy své frizírované, který měly takový z kvítí prostranný věnec udělaný, jak roztaženými rukami obsáhnout mohly. Ty panny při vjezdu kněžny do brány onen věnec v jednom místě přetrhly a kočár její tak krásně do téhož věnce pojmuly, že radost byla na to se podívat. A s tím einzugem se dále pokračovalo. (...) 8) U rohu školy městské stál půlmistr a městská rada a justiciér města. V témž místě kněžně gratulaci složil a město pod ochranu a opatrování odevzdal. 8) [!] Vystouplo domácí duchovenstvo proti kněžně z kostela ve svých kněžských černých pláštích, kdež zase velebný pán farář Jiří Novák novou gratulaci složil. (...) Za 12) nato vyšlo duchovenstvo místní k oltáři, který mnoho světél, jakož i jiné všechny oltáře na svícnách obsahovaly. A tu držané bylo slavné *Te Deum laudamus*, kdež požehnání s moštrancí udělené bylo.⁷⁴ Dále už se líčí odjezd kněžny ze Strašecí za doprovodu hudby a obyvatel města. Můžeme tedy vidět, jaká výjimečná událost to pro místní obyvatele byla a jaké úctě se u nich vrchnost těšila. V témže roce je v kronice zaznamenána i smrt Josefíny Marie rozené ze Šternberka. „(...) zjara usnula v Pánu kněžna, vdova po zemřelém J[eho] J[asnosti] p[ánu] Karlovi Egonovi z Fiřtenbergu. Pochována jest v Nižburku.”⁷⁵ Můžeme si všimnout, že i události osobního charakteru rodiny jsou v ukázce zachyceny.

K roku 1806 se váže tento záznam: „V témž také roce kněžna křivokladská z Fiřtenberku do říše na své panství, které princ zdědil, s princem i s princeskou odjela a to hned zjara. Předě žněma ale se chtěla zase nazpátek do Prahy navrátit, však ale z téhož panství stavové a obecní lid nechtěl prince odtamtud nazpátek propustit, pravíce, že chtějí, by svého pána země vždy při sobě měli, a tam až podnes zůstávat nucena jest.”⁷⁶ Princem je v této ukázce myšlen Karel Egon II., který po vymření bádenské větve rodu v roce 1803 vládl společně českým i bádenským statkům a trvale sídlil v Bádensku. Do Čech zajížděl každý rok.⁷⁷ Oženil se s bádenskou princeznou Amálií Kristinou. Na této ukázce můžeme demonstrovat zájem dobových pozorovatelů o aktuální dění v rodině Fürstenbergů. Z hlediska dobové mentality obyvatel je pochopitelná jejich touha mít pána při sobě, věřili totiž, že je schopen ochránit je před nebezpečím, a všechna příkoří sváděli na špatné úředníky.

Když obyvatele města Nové Strašecí potkala pohroma v podobě požáru v roce 1811, obrátili se s žádostí o pomoc na Fürstenbergy. „Nato pohořelý měšťanstvo, nemaje ničehož v rukou svých, nevěděli, odkud své domy stavět začítí. Peněz nebylo, co prodat nebylo. Sněslo se měšťanstvo do domu radního a usnesli se, by se od magistrátu na šucovní křivokladsou

⁷⁴ Citováno dle: ČERNÝ, J. *Novostrášecká kronika*, s. 73–74.

⁷⁵ Citováno dle: Tamtéž, s. 68.

⁷⁶ Citováno dle: Tamtéž, s. 78.

⁷⁷ KOČKA, V. *Dějiny Rakovnicka*. Rakovník 1936, s. 107.

vrchnost psalo. Toho času kníže z Fürstenberku, jsa ještě nezletilý, mladý od patnácti let stáří svého panáček, žádného plnomocného práva nad panstvím křivokladským neměl a za poručníka mu dán byl langráf z Fürstenberku, který ve Vídni bytem přebýval. Mladý kníže však [se] svou paní máteří v hříši německé, jmenovitě v Švábích, zůstávali na panství svém. Paní máteř oného mladého knížete, rodem byla Taxis, otec oného mladého knížete jako generál před několika lety předtím ve Vlaších před nepřitelem franckým v poli zahynul, jménem Karel. Onen mladý kníže snad pro jeho zkušenou a jeho paní máteře útrpné a dobré srdce nepochybně byl by všemožně milosrdenství na učiněnou žádost od Strašeckých pohořelých učinil a k stavení potřebné dříví snad a bez snadů, tak-li ne docela aspoň polovičně byl by daroval, než jeho dosavad práva nemající nemožnost tehdy tomu nepřipustila.⁷⁸ Z dalšího líčení vyplývá, že Strašeckým bylo uloženo sepsat, kdo kolik potřebuje dříví, ale nakonec došlo k podvodům ze strany představitel města. Vysoké požadavky vyděsily pověřence z Křivoklátu, který se touto záležitostí na příkaz poručníka Karla Egona II., Jáchyma Egona z Fürstenbergu, měl zabývat. Nakonec bylo rozhodnuto jen o částečném dodání požadovaného dříví. Podle výše citovaného úryvku z kroniky vidíme autorovu důvěru v dobrotu nezletilého Karla Egona II. Překážku v poskytnutí pomoci viděl právě spíše v jeho nezletilosti.

O požáru z roku 1811 a jeho následcích se můžeme dočíst i v zápise z roku 1817. „(...) justiciára a písaře Rotha do Strašecího odeslal, by v roce 1811 pohořelé měšťanstvo, které dříví k vystavění domů po prvním ohni do Křivoklátu na dluh vzali (neohlédna se, že zas v roce 1812 skrz druhý oheň ono dříví i s mnohým jiným nákladem zas novotě shořelo), zaplatili. Měšťané pak, poněvadž sotva, v témž [roce] 1817 jeden každý napolovic a s dílem mnohý ještě kór nic vystavěno neměl a jeden každý z příčiny oných dvouh ohňů pod uší v dluhách vězel, žádný ono dříví ani na termíny, tím méně najednou zaplatit v stavu nebyl, nýbrž dle usnešení měšťanstva uzavřeno bylo, že žádat budou, by moc knížecího poručenství s oným dluhem posečkala, což mladý kníže (který na budoucí rok 1818. rok panství přijmout má), že ono měšťanstvo na mladého knížete svou žádost předloží, že se od téhož dluhu nevyjímají. V té příčině justiciér křivokladský v Strašecím dle oné žádosti protokol zavedl, který protokol od dlužného měšťanstva podepsán byl.“⁷⁹

Tato záležitost byla proložena intrikou, podle udání polesného z Brejlu ho Strašečtí hrubým způsobem z naháňky vypudili. Autor kroniky tuto informaci ale považuje za lživé osočení. Zástupci města Nové Strašecí se před křivoklátskými úředníky ospravedlňovali tím, že polesného sice z naháňky vyprovodili, ale vše se událo slušně a nikdo nepoužil hrubých

⁷⁸ Citováno dle: ČERNÝ, J. *Novostrašecká kronika*, s. 85.

⁷⁹ Citováno dle: Tamtéž, s. 122.

slov. Vyslanci města po křivoklátských úřednících za povolení nahánět na svobodných pozemcích požadovali odměnu. Nakonec se dohodli, že město dostane klet' na prodej, ale poté, co uspořádali svobodnou naháňku, klet' nedostali. Svobodná naháňka se již nikdy neopakovala. Opět můžeme postřehnout důvěru, s jakou se obyvatelé města obraceli na knížete, a ten, kdo jednal špatně, nebyl kníže, ale úředník.

K roku 1818 se v kronice připomíná svatba Karla Egona II. z Fürstenbergu s Amálií Kristinou: „V začátku téhož 1818. roku mladý kníže z Firtenbergu princesku z Pádnou za manželku sobě pojal.“⁸⁰ A na tuto informaci navazuje zmínka o dobročinnosti knížete: „Jakož i v tomto 1818. roce vrchnost křivokladská, kníže z Firtenbergu, vyhořenou školu v roce 1811, kteráž v popel při témž ohni obrácena byla, opět od gruntu na svou vlastní outratu, jakožto patron, úplně stavět počala. Jedině forování od celé osady a ruční práce se konala zdarma dle patentu.“⁸¹ Kronikář nezapomněl do své kroniky zaznamenat veliký požár hradu, o kterém se ještě dále v textu zmíním. Tato pohroma postihla Křivoklát v roce 1826 a až o mnoho let později majitelé přistoupili k opravě. „V roce též 1826 vyhořel křivokladský zámek. Oheň vyšel nad pivovarem v kvartýru pana Fran[ce] Paiznacha, aktuára, jak se praví, skrze převažování másla. Vyhořel onen kvartýr, kde oheň vyšel, knížecí pokoje se vším einrichtungem, vrchní kancelář, vrchního pokoje se vším a znamenitou škodou vrchního spolujusticiéra pana Antonína⁸² Rosmajsla, vyhořela věž s hodinami. Zámecký kněz Venc[1] Pokorný s dílem kostela podobně vyhořel, též důchodenský kancelář i s kvartýrem a znamenitou škodou. Škola, vrátného kvartýr u zámeckých vrat, díl pivovaru a panský bednář. Špejchar, stavení kontribučního, kvartýr pro forštamského aktuára, pana fořstráta kvartýr, sirotčí kancelář, pana justiciára kvartýr a židovna obstály.“⁸³ Požár měl pro hrad zásadní význam a celé 19. století tak bylo poznamenáno spory provázenou snahou o opravu hradu jakožto rodového sídla Fürstenbergů v Čechách.

Zaznamenána je první návštěva rodiny Karla Egona II. ve městě. Opět se jednalo o velkou slávu a manifestaci oddanosti knížecí rodině. Tato událost se váže k roku 1834. „Právě v ten čas oného požárského ohně knížepán s Fürstenbergu i [se] svou paní manželkou a sedmi dítkama zde na panství byl a v Nižburku sídlel. Oni zde skrze několik týhodnů bydleli a mnohé velké dobrodiní rozličnému lidu, i nepoddanému, z své povědomé starofürstenberské vždy dobroty a milostivosti (zvlášť pak titulární kněžna, která [z] pád-pádenského rodu rodem pošla) hojně obdary udělovali. Příjezd této slavné knížecí famílie z Donechnigu z říše

⁸⁰ Citováno dle: ČERNÝ, J. *Novostrášecká kronika*, s. 125.

⁸¹ Citováno dle: Tamtéž.

⁸² V poznámce píše Jan Černý, že se jedná o Felixe Roszmeisla, který byl od roku 1821 křivoklátským vrchním.

⁸³ Citováno dle: ČERNÝ, J. *Novostrášecká kronika*, s. 144.

na panství křivoklátské do Čech byl vznešený a slavný. Na všech místech, kady ona vrchnost jen projela, zvlášť tu, kde obydlím den neb dva dni se zdrželi, to tisíce stálo peněz a podíváníhodné bylo. (...) I naše ochudlé město všemožně se vynasnažilo oné šucovní vrchnosti při průjezdu z Lánů do Krušovic nejvšemožnější cest a slávu proukázati, podobně tak, jako v roce 1803 [na] folio 11 k dočtení bylo. Při projezdu oné vrchnosti v tomto 1834. roce všecek vrchnostenský durchzug před hospodou Josefa Kouřimskýho přes tři čtvrtě hodiny státi zůstal. Zde titulární kníže s magistratuálníma osoby osobně, zvláště s mým synem Ernesetm Preinheltrem, ten čas magistratuálním kancelistou, rozprávěl. Na rozličné věci se vyptával, pak dále ke Krušovicům se ubíral.“⁸⁴

Bohužel tato událost se stala jedné člence rodu osudnou. Dcera Karla Egona II. se rozstala a zemřela. „Však ale truchlivá náhoda této tak dobré vrchnosti dále v Čechách sídlení překazila a zničila, neboť po navrácení oné vrchnosti z Krušovic do Nižburku se devítiletá nejzamilovanější pánům rodičům princeska se [!] smrtedlně roztonala a po držaném nad ní doktorském konsilium v jedenáctý den své nemoci zemřela a v nižburské knížecí kryptě pohřbena jest.“⁸⁵

Dále je v kronice zachyceno, jak tuto událost nesla rodina. „Tento smutný pád osvíceným pánům rodičům, vzlášť kněžně jako máteři, která kór měkké přirozenosti jest, takový oučinek způsobil, že z velkého žele hned téhož dne oumrtí princesky s celým dvorem se na Lány ona vrchnost z Nižburku odstěhovala a déle v Čechách ostati nechtěla. Po několika dnech oumrtí oné princesky titulární kníže pán písebně po všech svých farách a lokáliích k veřejnému kostelnímu ohlášení podpisem svého jména loučení a děkování náklonnosti od svých podřízených, poddaných i sousdních občanův s připojením laskavým odeslal, že zdaž někdo nějakou stížnost neb žádost k němu má, by od neděle prohášeneho dne do nastávajícího pátku na něj písebnou žádost zadal. V těch určitých dnech tisíce snad suplik jemu odevzdáno bylo, na které se odpověď čekat musí. Po jmenovaném pátku přijel z říše titulární hercok Pádn-Pádn, bratr kněžnin, na Lány, odtud společně všichni do Prahy odjeli, tam se několik dní zdrželi, pak do Saska, do Drážďan odjeli. Odtus se neví, kam se odeberou.“⁸⁶

Přečtení úryvků působí jako až nekritické obdivování rodu. Ten, kdo se mýlí, je zaměstnanec rodu, ale ne panující kníže a příslušníci jeho rodiny. Roli určitě sehrála i skutečnost, že se jedná o kroniku města, která zaznamenávala oficiální pohled na události.

⁸⁴ Citováno dle: ČERNÝ, J. *Novostrávecká kronika*, s. 187.

⁸⁵ Citováno dle: Tamtéž, s. 187.

⁸⁶ Citováno dle: Tamtéž, s. 187–190.

Křivoklát v rukou Fürstenbergů

V roce 1685 bylo křivoklátské panství po krátké zástavní držbě rodem Schwarzenbergů prodáno Arnoštovi Josefovi z Valdštejna za 400 000 zlatých s výhradou vtělení předkupního práva na českou komoru.⁸⁷ Univerzální dědičkou panství se v roce 1731 stala Anna Marie z Valdštejna, jediná dcera Jana Josefa Valdštejna, vnučka Arnošta Josefa z Valdštejna, od roku 1723 provdaná za Josefa Viléma z Fürstenbergu. Za úhradu 200 000 zlatých dosáhla zrušení předkupního práva. Roku 1756 získala souhlas císařovny Marie Terezie k prohlášení panství za rodinné svěřenství pro mužské potomky (fideikomis).⁸⁸

Na počátku 19. století došlo k dlouhému dědickému sporu: panství si nárokovala matka Karla Egona I. s dcerou Leopoldinou, zároveň se o ně přihlásila Alžběta z Fürstenbergu (rozená Thurn-Taxis), vdova po druhorozeném synovi Karla Egona I. – Karlu Aloisovi. Ta se snažila panství získat pro svého syna Karla Egona II. Spor roku 1803 vyhrála právě díky fideikomisní listině⁸⁹ z roku 1756.⁹⁰

Dědictví po Anně Marii z Valdštejna roku 1756 zahrnovalo: velkostatek Křivoklát, Krušovice, Nižbor, Skřiváň, Podmokly, Všetaty a statky Dobrovice a Loučeň z Mladoboleslavského kraje. Po uzavření dědického smíru v roce 1803 statky Dobrovice a Loučeň získala Josepha Johanna Benedikta z Fürstenbergu.

Poručníkem nezletilého Karla Egona II. byl stanoven Jáchym Egon z Fürstenbergu, administrátorem panství jmenován dvorní rada František Felix Neusser a inspektorem Josef Pulpán z Feldsteinu. Po jeho odchodu v roce 1804 se inspektorem stal Ferdinand hrabě z Ahlfeldu. Oficiálně se křivoklátského panství Karel Egon II. ujal v roce 1823. V roce 1818 si vzal za ženu dceru bádenského velkovévody Karla Friedricha – Amálii Kristinu (1795–1829).⁹¹ Trvale v Čechách nesídlil, a proto zřídil v Praze kancelář administrace, jejímž vedoucím byl ustanoven Karel Merlet.

V Čechách kníže nejčastěji pobýval na zámku v Krušovicích. Podporoval rozvoj průmyslu, nechával stavět nové silnice vysoké kvality. Společně s hrabětem Kašparem ze Šternberga se pokusili sestavit akciovou společnost a vybudovat koněspřežnou trať Praha–Plzeň. K zaměření trati byl vybrán Ing. Joachim Barrande. V roce 1834 Karel Egon společnost koupil, fungovala pro nákladní dopravu.

⁸⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. 8. díl, s. 45–46.

⁸⁸ VODVÁŘKA, Václav. *Lány a okolí ve světle místních a pomístních jmen*. Rakovník 2006, s. 85.

⁸⁹ Roku 1925 zrušili Fürstenbergové na společné rodinné poradě svěřenství (fideikomis), tamtéž, s. 89. Fideikomis byl nicméně podle právních předpisů Československého státu zrušen již zákonem č. 179 ze 3. července 1924. In: ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha., 2006, s. 254.

⁹⁰ Více o dědickém sporu VODVÁŘKA, *Lány*, s. 87–88.

⁹¹ Tamtéž, s. 88.

Ze tří synů Karla Egona II. se dědicem panství Křivoklát stal Maxmilián Egon I., který se v roce 1860 oženil s hraběnkou Leontinou Antoníí z Khevenhüler-Metsch. Nechal přestavět zámek Obora a pojmenoval jej po své manželce Leontině. Maxmilián Egon I. zemřel v roce 1873 a byl pohřben v Nižboře. Dědicem se stal syn Maxmilián Egon II. z Fürstenbergu;⁹² jeho bratr Emil Egon z Fürstenbergu se stal c. k. komořím, tajným radou a doživotním členem panské sněmovny rakouské říšské rady. Na jeho pozvání v letech 1878–1883 byl na Křivoklátě loveckým hostem korunní princ Rudolf. Přípravy organizoval princ Emil. Oženil se s vdovou po svém bratru Leontinou a měli spolu dvě dcery a syna Emila Egona Karla (1876–1964). Posledním vládcem křivoklátského panství byl Maxmilián Egon II. z Fürstenbergu, který v roce 1929 odprodal panství Křivoklát státu za 118 500 000 Kč.

Oprava hradu⁹³

Roku 1826 došlo k rozsáhlému požáru hradu – psalo se o něm v Prager Zeitungblatt ze dne 21. září 1826⁹⁴, tedy v době panování Karla Egona II. Po tomto požáru se hrad stal zcela neobyvatelným. Začala se řešit otázka opravy hradu a do této problematiky promlouvala i nově probuzená národní společnost. Vzhledem k dlouhé a bohaté historii této památky vnímali lidé Křivoklát jako symbol české státnosti. Oprava hradu se konala taktéž pod dohledem začínající památkové péče.

Za opravu se přimlouval Karel Egon Ebert (1801–1882), který od roku 1825 sloužil jako knížecí archivář a knihovník. Po požáru 1826 inicioval převezení staré registratury a správních spisů do Prahy. Od roku 1833 působil jako úřední administrátor fürstenberského panství. Mezi jeho přátele patřili Karel Hynek Mácha, Karel Purkyně, znal i Františka Palackého a jeho švagrem byl skladatel Václav Tomášek.⁹⁵ Sám se věnoval literární tvorbě, kde mu jako námět sloužily legendy a české dějiny – zpracovával je v německém jazyce. Považuje se i za autora německé verze fürstenberské hymny⁹⁶; českou verzi sepsal rakovnický rodák Zikmund Winter.

Dále za okamžitou opravu hradu bojoval Jan Erazim Vocel, který se zasazoval o památkovou péči a přispíval do Časopisu českého muzea, kde vyzýval k ochraně památek.

⁹² VODVÁŘKA, Lány, s. 88.

⁹³ Opravě Křivoklátu po požáru 1826 je věnována práce KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu (Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)*, diplomová práce, České Budějovice 2007.

⁹⁴ Příloha č. 1.

⁹⁵ KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské*, s. 26.

⁹⁶ Příloha č. 2

I přes tyto snahy se však k opravě hradu Fürstenbergové odhodlali až v 50. letech 19. století. Zásluha za přesvědčení Karla Egona II. k opravě hradu je přičítána Janu Gintlovi, nadlesnímu v Křivoklátě. Definitivním popudem k opravě hradu se stalo zřízení nároží Královnina paláce v roce 1876.

Celý hrad byl obnoven z finančních zdrojů knížecí rodiny. Mezi architekty přizvané k obnově hradu patřil Josef Mocker – tento rodák z Lounska je řazen mezi představitele tzv. purismu. Odbornou veřejností je práce tohoto architekta přijímána rozporuplně, často bývá kritizován za vlastní invenci do gotických a pozdněgotických staveb. Jeho obhájci argumentují tím, že bez jeho odborného zásahu by pravděpodobně došlo k celkové devastaci a zřícení dotyčných objektů. Kromě Křivoklátu mezi jeho další významné opravy patří dostavba chrámu sv. Víta a oprava starobylého královského hradu Karlštejna. Opravě Křivoklátu se věnoval v letech 1877–1887.⁹⁷ Velice úzce spolupracoval s fürstenberskou stavební kanceláří, zejména s jejím vedoucím Janem Urbanem. Prvním projektem se stala rekonstrukce velké válcové věže v roce 1884, věž se totiž nacházela ve velice špatném stavu a již od požáru 1643 nebyla zastřešena. Kritice odborné veřejnosti byl podroben novotvar nižší kuželové střechy s vikýři. V letech 1882–1886 proběhla restaurace palácového křídla a manské loggie. Souběžně s těmito projekty započala přestavba čtverhranné vížky v roce 1884, protože prý „*dle přání matky dědice fürstenberského rodu měl [Josef Mocker] vytvořit komfortní a odpovídající prostoru, co nejvíce oddělenou od pivovarského a úřednického prostoru (...). Volba nakonec padla na malou čtverhrannou vížku přistavěnou zvenčí k parkánové hradbě u bývalé první brány. Věž vznikla v rámci vladislavské přestavby hradu.*“⁹⁸ Na žádost rodu, který trval na respektování historického stavu, nechal severní křídlo osadit okny, která imitovala původní okna z vladislavské gotiky.

Výše již bylo zmíněno jméno Jana Benjamina Urbana, se kterým Josef Mocker navázal bližší kontakty. Jan Benjamin Urban u Fürstenbergů působil až do roku 1913 a díky jeho péči máme k dispozici popis renovace hradu Křivoklátu a stavebních prací na panství Křivoklát. Tyto své paměti sepsal po opuštění hradu, když pobýval v Praze. Od roku 1878 působil jako vedoucí stavebního úřadu, v roce 1895 byl jmenován stavebním inspektorem. Podnikl společně s Josefem Mockerem studijní cestu do Norimberka, po návratu se pustil do zaměřování hradu. Na jeho upozornění v roce 1884 princ Emil z Fürstenbergu, poručník knížete Maxe, povolal na Křivoklát profesora Augusta Sedláčka.⁹⁹

⁹⁷ KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské*, s. 68.

⁹⁸ Cit. dle FÉROVÁ, Rút. *Josef Mocker a památková péče*, bakalářská práce, Brno 2007 (nepublikováno), s. 23.

⁹⁹ V práci KUČERA, P. *Obraz stavitelské* je Janu Urbanovi věnována kapitola Velkolepý opus Jana Benjamina Urbana, s. 70–75.

První návrh na opravu hradu vznikl ihned po požáru a jeho autorem byl pražský architekt Johann Christian Wyttek, který od roku 1827 zastával funkci stavitele, ale již v roce 1825 se podílel na přestavbě zámku v Lánech. Návrh na opravu hradu předložil v roce 1827, ale z finančních důvodů se tento projekt nerealizoval. Došlo jen k nejnútnejším opravám. Roku 1836 byl Wyttek pro zanedbávání svých povinností ze služeb propuštěn. Na jeho místo nastoupil Antonín Jiruš, kterého Fürstenbergové podporovali již na studiích. V roce 1836 byl jmenován stavebním správcem a přednostou kanceláře stavebního ředitelství.¹⁰⁰ Posledními architekty, kteří se podíleli na podobě hradu pod taktovkou Fürstenbergů, se stali Humbert Walcher von Moltheim a Kamil Hilbert.

Podobně jako jiné vysoce postavené a urozené rody Fürstenbergové dbali na reprezentaci, čemuž odpovídá i dlouhodobá a nákladná oprava hradu, který trvale neobývali, ale který jim sloužil jako lovecké sídlo a na nějž mohli zvat urozené návštěvy. Na rozdíl od Liechtensteinů, kteří na jižní Moravě v Lednicko-Valtickém areálu budovali umělé zříceniny, Fürstenbergové tuto potřebu sebevyjádření postrádali, dokonce se ani neuchýlili k romantickým opravám zřícenin skutečných, které se v okolí hradu vyskytují – Týřov, Jivno. Budovali však lovecké chaty, které nechali pojmenovat po významných příslušnících rodu – Maxovna, Emilovna.

Pracovní kariéra

Většina šlechticů, pokud se nevěnovala péči o panství, potřebovala budovat kariéru. Mohli tak činit na císařském dvoře, ve státní správě, v církevní sféře, či se příslušníci šlechtických rodů rozhodli pro svoji budoucnost ve vojsku.

Jeden z členů rodu Fürstenbergů se stal v 19. století i olomouckým arcibiskupem. Nejedná se o příslušníka hlavní knížecí větve usdlé na Křivoklátě, ale o člena moravsko-vídeňské větve. Jeho jméno znělo Bedřich Egon Fürstenberg, narodil se roku 1813 ve Vídni jako sedmé z deseti dětí Bedřicha Egona Fürstenberga a Terezie ze Schwarzenberka. Církevní dráhu většinou nenastupovali prvorození synové. Již roku 1836 byl vysvěcen na kněze a v roce 1854 založil v Kroměříži konvikt, který se stal později Arcibiskupským gymnáziem. Sloužil jako šestý olomoucký arcibiskup v letech 1853–1892, od roku 1879 byl i kardinálem.¹⁰¹ V roce 1855 nechal přestavět Hukvaldy v zámeček. „*Byl znám nejen svou zbožností a vážností v církevních i světských kruzích, ale taky o kardinálovi bylo známo, že*

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 63.

¹⁰¹ Více o postavě kardinála a arcibiskupa In: BUBEN, Milan. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha 2000, s. 83–86.

*miluje zdejší kraj, Beskydy a kdykoliv mohl, trávil čas na svém vedlejším sídle na Hukvaldech, odkud vyjížděl na hony do tzv. Zadních hor. Na hukvaldském panství strávil kardinál velkou část svého života. Jeho pobyty a náklonnost kraji připomíná mnoho církevních staveb a stavbiček.*¹⁰²

Dodejme také, že postava arcibiskupa je spojena i s velkými lovy na hukvaldském panství. Za arcibiskupa Fürstenberga probíhaly velké lovy na Beskydsku, dnes se tuto tradici místní lidé snaží oživit.¹⁰³

Bedřich Egon je pohřben v tzv. Fürstenberské kapli na severovýchodní straně katedrály sv. Václava v Olomouci. Ale péče o duchovní záležitosti neznamenal, že tito lidé neměli politický vliv, ba naopak. Například kardinál Bedřich Egon zasáhl do rozjitřené politické situace po tzv. rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867. *„Ještě v prvních srpnových dnech moravští vůdčí politikové „vážně zvažovali“ otázky vstupu na zemský sněm, ale podobně jako čeští poslanci podali nakonec také oni 24. 8. 1868 na sněmu zvláštní osvědčení. Od české deklarace se tento dokument v nejednom směru lišil, a to především tím, že se v něm státoprávní momenty zdůrazňovaly méně naléhavě a v rovnováze s národnostními momenty (...). V partiích o církevních otázkách se moravské osvědčení obracelo zjevně proti liberální politice současné vlády a do jisté míry tak bylo rovněž dokumentem velice ostré církevní opozice. Proto také nalézáme mezi podpisy dvaceti osmi autorů arcibiskupa knížete Bedřich Fürstenberga a dále pak jména některých četných představitelů moravské konzervativní šlechty.*¹⁰⁴

Z hlavní linie rodu proslul Karel Egon II. jako podnikatel. I přestože trvale sídlil v Bádensku, věnoval se panství v Čechách; kromě Křivoklátska mu ještě patřily dva paláce v Praze. Z jeho iniciativy a díky jeho finančním prostředkům bylo započato s renovací zámku v Lánech: již v roce 1824 nechal zámek zvýšit o druhé patro a v 50. letech nechal okolo zámku vybudovat anglickou zahradu.¹⁰⁵ V roce 1836 koupil koněspřežnou dráhu, která vedla z Lán do Prahy. Nechal trať opravit, sloužila pro dopravu dřeva, uhlí a stavebního kamení. Konešpřežka byla v provozu mezi lety 1830–1869, jedná se o druhou železnici na evropské pevnině.¹⁰⁶ Karel Egon II. byl hlavním akcionářem společnosti pro výstavbu Pražsko-plzeňské koněspřežné dráhy. V této akciové společnosti se sdružili další šlechtici, jejichž panství měla železnice vést – kníže Metternich, hrabě Clam-Martinic, hrabě Vrbna

¹⁰² Citováno dle: <http://www.hrady.cz/index.php?OID=4697> [6. 9. 2010]

¹⁰³ http://www.ihorizont.cz/archiv_pdf/2010/17HZ_web.pdf – str. 5, článek *Kdo vlastně byli tajemní Černí myslivci?* In: Horizont, slezský týdeník, 27. duben 2010 [6. 10. 2010].

¹⁰⁴ Cit. dle: URBAN, O. *Česká společnost*, s. 235–236.

¹⁰⁵ VODVÁŘKA, V. *Lány a okolí*, s. 88.

¹⁰⁶ VODVÁŘKA, Václav. *Kapitoly z dějin obcí Lány a Vašírov*. 1992, s. 6.

a další.¹⁰⁷ Po rozpadu společnosti odkoupil vybudovaný úsek z Prahy–Brusky na Píňě a prodloužil ho až na Brejl v údolí Klíčavy a ve vlastní režii dráhu provozoval jako Pražsko–lánskou koněspřežku, která byla dlouhá 62,5 km. Těleso tratě se stalo základem parostrojní Buštěhradské dráhy z Prahy do Chebu.¹⁰⁸ „*Za výrobky v Roztokách, Novém Jáchymově a Nové Huti, které byly největšími podniky ve střední Evropě, dostal roku 1829 na výstavě stříbrnou, 1845 zlatou a 1851 bronzovou medaili.*“¹⁰⁹ V roce 1850 dosáhl jmenování vojenským velitelem Prahy. V roce 1851 z Prahy osobně vyhostil Karla Havlíčka Borovského do Brixenu; již dříve se zasazoval o zákaz Havlíčkova Slovana.¹¹⁰

Buštěhradská dráha

V roce 1825 byla v Praze založena šlechtická akciová společnost, která hodlala postavit železnici z Prahy do Plzně. Žádost o udělení privilegia podali hrabě Kašpar Šternberk a hrabě Eugen z Vrba. Jejich prosba byla již 30. července 1826 kladně vyřízena. Technickou stránku měl na starosti František Josef Gerstner a o organizaci se staral fürstenberský dvorní rada František Nittinger. Bylo vydáno 1 200 akcií po 500 zlatých splatných ve třech splátkách maximálně ve třech letech. Poté, kdy byla odprodána celá jedna třetina akcií, bylo vytvořeno ředitelství společnosti. Jeho členy se stali Kašpar hrabě Šternberk, Eugen hrabě z Vrba, Klement Lothar kníže Metternich, Karel Egon kníže Fürstenberg, Karel hrabě Clam-Martinic, Antonín svobodný pán Hochberg, František Josef rytíř Gerstner, A. J. Oppelt a pražský obchodník H. Kleinwächter.¹¹¹

Se samotnou výstavbou se začalo na jaře 1828. V březnu 1830 stavba dosáhla města Kladna, v říjnu se dostala do Lán a v roce 1833 došlo k prodloužení trasy do křivoklátských lesů. Její celková délka činila 51 km. Stavba ale investory finančně vyčerpala, v roce 1833 navíc vypršela i platnost privilegia na stavbu trati až do Plzně. Neúspěch tohoto podnikatelského záměru je přičítán nevhodnosti plánované trasy, masovým krádežím, ke kterým při stavbě docházelo, a nevýdělečnosti zboží, které bylo po trase posíláno. Trať také nebyla plánována pro osobní dopravu. Nakonec v roce 1834 byla koněspřežka za 55 000 zlatých prodána jednomu z akcionářů společnosti, Karlu Egonu knížeti Fürstenbergovi. Až ve druhé polovině čtyřicátých let 19. století byla vybudována také nová silnice od Kladna, kterou se ke konci dopravovalo zboží, čímž se zvýšila výdělečnost koněspřežné dráhy. V roce 1853

¹⁰⁷ Tentýž: *Lány*, s. 172.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 9.

¹⁰⁹ Cit. dle: KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnícka*. Rakovník 1936, s. 107.

¹¹⁰ MORAVA, J. C. k. *disident Karel Havlíček*. Praha 1991, s. 189–190.

¹¹¹ HLAVAČKA, Milan. *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce*. Praha 1990, s. 33.

ji Fürstenbergové odprodali společnosti Buštěhradské dráhy, která ji v roce 1863 přeměnila na uhelnou parostrojní dráhu.¹¹²

Tyto uhelné dráhy byly určeny k přepravě uhlí, popřípadě hutnických výrobků. Nejznámější uhelná dráha vedla z Kladna do Kralup nad Vltavou. Byla vystavěna v letech 1855–1856 za účasti Vojtěcha Lanny a bratrů Kleinových, některých pražských bankéřů a majitele pražsko-lánské koněspřežky Karla Egona knížete Fürstenberga. Původně však spolu Karel Egon Fürstenberg a kladenští těžaři nechtěli spolupracovat, jejich spor ohledně koncese na kladenskou uhelnou dráhu byl vyřešen kompromisem v roce 1852. Koňka ale v konkurenci s parní železnicí neobstála, v roce 1863, jak již bylo zmíněno, byla přestavěna na parostrojní provoz.¹¹³ Po změně politiky státu vůči železnicím, kdy stát v polovině padesátých let předal stavbu železnic opět do soukromých rukou, došlo k navýšení tarifů na železnici a tím i k zvýšení zisku akcionářů.¹¹⁴ Díky monopolnímu postavení kladenského uhlí ve středních a východních Čechách patřila Buštěhradská dráha v 50. a 60. letech 19. století k nejrentabilnějším drahám vůbec. Tyto její úspěchy byly podrobovány kritice ve spisku neznámého autora z roku 1868, který kritizoval Spolek pro prodej uhlí a Buštěhradskou dráhu za škodlivý vliv na rozvoj hospodářství v Čechách. Stejně tak si středočeští průmyslníci stěžovali na nedostatek uhlí v Praze.¹¹⁵ V souvislosti s hospodářským krachem v roce 1873 i hvězda Buštěhradské dráhy začala zapadat.

Charitativní činnost

Karel Egon II. v Čechách podporoval vědecké ústavy a společnosti. Je po něm nazvána Karlova Ves, kterou založil jako dělnickou kolonii a kde opravoval dvory a svou činností přispěl i ke zlepšení chovu dobytka. Roku 1840 založil na hradě lesnickou a řemeslnickou školu. Po jeho manželce Amálii Kristině nese jméno horní část obce Křivoklát – Amalín.¹¹⁶

Manželka Maxmiliána Egona II., kněžna Irma, se věnovala charitativní činnosti v Lánech. Roku 1894 naproti zámku nechala zřídit opatrovnu pro nejmenší děti a podporovala místní chudé, přičemž hradila veškeré provozní náklady. O svěřence se ve škole staraly řeholní sestry.¹¹⁷ Knížeti Maxmiliánu Egonovi II. ale v roce 1896 dědictvím připadlo

¹¹² HLAVAČKA, M. *Dějiny dopravy*, s. 134.

¹¹³ Tamtéž, s. 77.

¹¹⁴ Buštěhradská dráha za 50 kg a míli požadovala 3,12 kr. r. m. In: Tamtéž, s. 85.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 115.

¹¹⁶ KOČKA, V. *Dějiny*, s. 107.

¹¹⁷ VODVÁŘKA, V. *Lány a okolí*, s. 103.

bádenské panství, a proto rodina přesídlila na zámek Donaueschingen. I nadále ale finančně podporovala opravu zámku v Lánech a nově založenou lánskou školu. Již dříve se však Fürstenbergové zasazovali o vznik školy v obci Lány. V únoru 1804 odkoupil Jáchym z Fürstenbergu, poručník Karla Egona II., dům na návsi a nechal jej přestavět na školní budovu, ve které se vyučovalo až do roku 1843.¹¹⁸

Poručník Maxmiliána Egona II., Emil Egon, v roce 1881 inicioval založení lánského Sboru dobrovolných hasičů a nechal jej vybavit stříkačkou. Emil Egon byl na valné hromadě zvolen prvním starostou lánských hasičů a tuto funkci zastával do roku 1885. Činným velitelem lánského hasičského sboru byl až do roku 1905 Maxmilián Egon II., poté se své funkce dobrovolně vzdal.¹¹⁹ Členkou vlasteneckého výpomocného spolku Paní pro Čechy k ošetřování a podporování raněných a nemocných vojáků byla i Leontina kněžna z Fürstenbergu.¹²⁰

Můžeme vysledovat, že charitativní činnosti se věnovaly spíše aristokratky, i když ani muži nezůstávali stranou. Možná tato jejich aktivita souvisí s potřebou sebe prezentace a seberealizace. Muži se věnovali podnikání, politice. Poté, kdy odrostly děti, ženy získaly více času a začaly se věnovat podpoře dobročinných akcí.

Rodina

V úvodu této kapitoly si můžeme položit otázku, jaké vztahy panovaly mezi manžely a mezi rodiči a dětmi. Jak již bylo výše naznačeno, při výběru životního partnera se ani tak nekladl důraz na city jako spíše na rovnost rodem, ovšem tak to bylo typické pro vyšší společnost v dřívějších staletích a nejen pro ně. Vzájemné zalíbení se mělo dostavit časem. K tomu snad i došlo, protože nemáme žádné doklady o skandálních a vyhrocených vztazích mezi manžely, spíše naopak. Například Maxmilián Egon z Fürstenbergu pro svoji manželku nechal přebudovat klasicistní zámek Obora a pojmenovat ho na její počest jako Leontýn.

Písemný styk mezi Emilem z Fürstenbergu a Leontinou, kteří se vzali po smrti prvního Leontinina manžela – Maxmiliána Egona, byl opravdu bohatý, jak o tom vypovídá korespondence uložená v archivu.¹²¹ Nachází se tam značná část telegramů, které jsou často

¹¹⁸ Tamtéž, s. 134.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 103.

¹²⁰ SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, starý a nový archiv, inv. č. 3965, kar. 44, č. 160, lístek pro člena spolku a zaplacení členského poplatku pro rok 1878.

¹²¹ SOA Praha. VS Křivoklát. Starý a nový archiv, inv. č. 4066, kart. 44.

adresovány do různých hotelů, hlavně do Vídně a do Pardubic.¹²² Jednalo se o běžné záležitosti ohledně zdraví, příštích setkání nebo například příjezdu vozu pro Leontinu na vídeňské nádraží v určitý čas. Značná část dopisů a telegramů je v německém jazyce, ale občas se můžeme setkat i s francouzštinou, dokonce se na jednom z dopisů objevuje oslovení „darling“.¹²³ V pozdější korespondenci používala Leontina vlastní dopisní papír, na kterém v záhlaví stojí „Léontine“.¹²⁴ O vřelosti vztahu kromě opravdu rozsáhlé dochované korespondence vypovídají i takové drobnosti, jako je například přiložená kytička. A zajímavé jsou i lokace, odkud Leontina psala: kromě zámečku v Lánech jsou to místa jako Hotel Frankfurt, město Mnichov a podobně.

Jedna skutečnost ilustruje, jaké vztahy chovaly matky k dětem. Po levé straně silnice z Lán na Ploskov stojí kaplička, které se tradičně říká Ploskovská Panenka Maria, a je na ní napsáno české věnování: *Co vděčnou upomínku na den 13. října 1863 postavila Leontina kněžna z Fürstenbergů*. Tohoto dne se narodil dědičný princ Maxmilián Egon II. z Fürstenbergu. Jeho maminka, kněžna Leontina, prý jednou usnula v zámeckém parku, který tehdy sahal až k silnici na Ploskov, a údajně ji ve spánku navštívila Panna Maria a přislíbila jí narození syna.¹²⁵ Nadšení z narození vytouženého potomka a víra v zázračné přičinění Panenky Marie byly tak silné, že se kněžna rozhodla k vybudování pomníku, který by na věčné časy každému připomínal tuto radostnou událost.

Zajímavým tématem je i podpora vzdělávání dětí. Například Maxmilián Egon navštěvoval univerzitu v Heildeberku, ve státním archivu jsou uloženy jeho zápisky z přednášek a úkoly z let 1830–1845. Navštěvoval například přednášky geologie, politické historie, ekonomie, psychologie a přednášky vojenského výcviku.¹²⁶

V rodinných vztazích vše nebylo vždy tak růžové. Když došlo k problémům s majetkem, následovala dlouhá právní tahanice, jak dokládá případ z počátku 19. století.¹²⁷ Jednalo se o dědický spor, kdy si panství nárokovala matka Karla Egona I. s dcerou Leopoldinou, zároveň se o ně přihlásila Alžběta z Fürstenbergu (rozená Thurn-Taxis), vdova po druhorozeném synovi Karla Egona I. – Karlu Aloisovi. Dědický nárok uplatňovala pro svého čtyřletého syna nesoucího na počest svého dědečka stejné jméno Karel Egon II.

¹²² Na vztah rodu Fürstenbergů k městu Pardubice odkazuje například i to, že princ Emil Fürstenberg je uváděn mezi zakladateli Velké pardubické, která se poprvé konala v roce 1874. Princ Emil se zapojil do diskuze ohledně zrušení překážky, která se dnes jmenuje Taxisův příkop. Nakonec se prosadil názor oponentů prince Emila, v této souvislosti se uvádí výrok Thurn-Taxise k Fürstenbergovi: *Jasností, vy ani já nebudeme už tuto překážku překonávat, a proto není důvodů, proč bychom ji měli vyřaditi a někomu ji ulehčovali*. Převzato z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Velký_Taxisův_příkop [10. 4. 2011]

¹²³ Příloha č. 3.

¹²⁴ Příloha č. 4.

¹²⁵ VODVÁŘKA, V. *Lány a okolí*, s. 102.

¹²⁶ SOA Praha. VS Křivoklát, Starý a nový archiv, inv. č. 4067, karton 51.

¹²⁷ Více v kapitole této práce – Křivoklát v rukou Fürstenbergů.

(1796-1854). Spor byl uzavřen až v roce 1803 smírem ve prospěch jejího nezletilého syna. statky Dobrovice a Loučeň byly přiřknuty Josefě Johaně Benediktě z Fürstenberga.

Vztahy zaměstnanců ke knížecímu rodu

Velmi zajímavý je i projev loajality poddaných k Fürstenbergům. K prvnímu příjezdu kněžny Leontiny do Lán vyšla brožurka z pera V. A. Hajného s názvem: City radosti z prvního příjezdu Její Jasnosti Leontiny kněžny z Fürstenbergů do knížecího sídla na Lánech, l. P. 1860.¹²⁸ Zní takto:

*Vítej! Vítej nám o kněžno Jasná!
Vítej! drahocenná ctnosti perlo!
Vítej! nebes záře! hvězdo spásná!
Vítej! velemocná chorých berle!“
„Sláva! Jeho knížecí Jasnosti!
Sláva nebi! za ten dar milosti!“
volají dnes tisícerá ústa,
a jejich ohlas zvukem hudby zrůstá.*

*Požehnaná vesna, šťastná chvíle,
v níž nám vzešla hvězda tak milostná,
v níž nám vzkvétá vjarobujné síle,
blaha kvítek – lilie přeskvostná:
zdroje plesů všem se odvírají,
Štěstény kdož přízně požívají,
kdož však teskní bolných strastí vinou,
těm útěchy - lásky zřídka kynou.*

*Pětkrát jara vzkřísila již vesna,
-Morana co plesů zdroj nám vzala –
pestré jara dítky smrti ze sna,
aniž by s nás smutek byla sňala.
Otec dítkám nenahradí máti,
neznaje si v lásce s nimi hráti:
štědlost panovníka nedostačí,
setřít slzu – kde strast srdce tlačí.*

*Siroby žal však již všady hasne,
z věští, - radostně vším zvěstující:
„Jeho Jasnost došel hvězdy jasné,
láskou život Jeho zblažující!“
a tím doba smutku ukončena:
sirotkům zas máti navracena;
nový život – novým nastal jarem:
nebem nám dán – míru kvítek darem.*

*Pročž „Vítej nám o kněžno Jasná!
Vítej! drahocenná ctnosti perlo!
Vítej! nebe záře! Hvězdo spásná!
Vítej! velemocná chorých berle!“
„Sláva! Jeho knížecí Jasnosti!
Sláva nebi! za ten dar milosti!“
volají dnes tisícerá ústa,
a jejich ohlas zvukem hudby zrůstá.*

*Srdce poučena slovem Páně,
snoubenci že kráčí blaha k zdroji,
milost Boží věncí – li jich skráně,-
s plesem – též modlitbu vřelou pojí:
„Hospodine! - Pane na Sionu!
s nebes výše,- s nadhvězdného trónu,
žehnej sňadku knížecích Jasností!
všemi dary – Otcovské milosti.-*

¹²⁸ Příloha č. 5., uloženo SOA. Praha. VS Křivoklát, Starý a nový archiv, inv. č. 1506.

Z těchto veršů číší nadšení a upřímnost, i když samozřejmě musíme vzít v úvahu i možnost, že by se jednalo o čistě účelně sepsaná slova, která měla přinést jeho autorovi určité postavení u kněžny nebo materiální zisk. Zbývá jen dodat, že na brožurce je datum 24. května 1860, tedy doba, kdy už došlo ke změně v postavení poddaných k panstvu. O změně společenské situace bylo pojednáno výše. Rok 1848 sice jednoznačně znamenal významný předěl, ale ne pro aristokracii, která si své postavení zachovala, a i výše citovaná báseň by mohla dokazovat, že smýšlení poddaných se v úctě k vrchnosti zásadně nezměnilo.

Další z projevů oddanosti panujícímu rodu se dodnes nachází v obci Křivoklát, kde naproti hradu stojí ve svahu pomník Karla Egona II., který byl postaven až po smrti knížete na náklady jeho poddaných. Událost odhalení pomníku je popsána v Urbanových poznámkách uložených v SOA Praha.¹²⁹ „Podle návrhu bývalého dvorního rady Karla Egona Eberta bylo po 3 roky úředníkům duchovním i světským, stejně jako i služebníkům bývalých panství Křivoklátských, strhávána z platu určitá částka určená na výstavbu kamenného pomníku v gotickém slohu [myšlena novogotika] na návrší naproti hradu Křivoklátu. Dle plánu stavebního inspektora Antonína Jiruše byl kamenickým mistrem Svobodou z Prahy vyhotoven nádherný pomník a poprší z bílého Krzenského mramoru vypracoval znamenitý pražský sochař Emanuel Max.“¹³⁰ Tato velká oslava odhalení pomníku proběhla v srpnu 1860 za přítomnosti Maxmiliána Egona I. z Fürstenbergu a jeho choti Leontiny. Slavnost s hlavní událostí – odhalením pomníku – se udála 26. srpna, hrad byl vyzdoben ve fürstenbergských barvách (modrá, červená, bílá), ještě před zahájením slavnosti obcí prošel průvod horníků a slévačů v ozdobených černozeleňých uniformách s červenými chocholy a průvod lesního personálu v zelenozlatých uniformách a k tomu hrála hornická kapela. „Krátce před desátou oznámily slavnostní salvy příjezd knížecí rodiny, která sem přijela ve dvou čtyřspřežích ze zámku v Lánech. V prvním kočáru seděl majitel českého rodinného panství – Jeho Jasnost kníže Maxmilián z Fürstenberga – po boku své mladé ženy, Její Jasnosti kněžny Leontíny, rozené komtesy z Khevenhüller-Metsch.“¹³¹ Knížeti v té době bylo 38 let a jeho manželce 17. Autor si povšiml jeho mladé ženy, z toho lze soudit na to, že i v té době šlo o svazek, který byl věkově nevyrovnaný, a tedy přežilo i ono „posměšné“ vnímání staršího muže a mladé ženy, které si autor nemohl alespoň v náznaku odpustit. Autor dále zdůrazňuje, jak byl průvod řazen a kdo nosil kterou uniformu. „Kníže měl na sobě červenou uniformu čestného komtura Johanitů se všemi svými řády. Ve druhém kočáru byla Jeho Jasnost princ Emil

¹²⁹ Cit. dle: KUČERA, P. *Obraz stavitelské*, s. 39.

¹³⁰ Tamtéž, s. 39.

¹³¹ Tamtéž, s. 40.

*z Fürstenberga v armádní uniformě husarského rytmistra s panem hrabětem Hugem z Nostitz-Rieneck v české stavovské modré uniformě.*¹³²

Celá akce byla doprovázena hudbou, restaurací a prý se i prodávala zmrzlina. Slavnostní řeč pronesl stavební inspektor Antonín Jiruš, text řeči napsal Karel Egon Ebert.¹³³ Po přednesení projevu se průvod ubíral na první nádvoří hradu, kde již byl připraven oltář a kazatelna. Kázání držel místní farář P. Karel Aksamit a mši svatou sloužil P. Karel Hyna, vikář a farář v Nižboru. Lidé se rozešli do okolních hostinců a vybraní hosté byli pozváni ke stolování do rytířského sálu. Celou slavnost zakončil průvod s třemi sty pochodněmi a havířskými kahanci okolo pomníku po klikatých lesních pěšinkách s hlučnou hasičskou hudbou. Po návratu na hrad vystoupil panující kníže Maxmilián Egon na balkon a pronesl: „*Der Segen Gottes walte über ihrem*“! (Požehnaný Bůh necht' vládne nad vámi.) Na to lid volal: „*At' žije! Sláva! Sláva!*“¹³⁴ P. Aksamit přednesl svůj referát, který zakončil následovně: „*Tak žije šlechtný lidumil v paměti a srdci svých souvěkých ctitelů: on bude oslaven i od našich vděčných potomků (...), podává svědectví o nejkrásnějším vztahu, který kdy vznikl mezi pánem a jeho služebníkem.*“¹³⁵

Samozřejmě se očekávalo, že pomník přetrvá věčnost a bude připomínat ten slavný den a onoho milovaného knížete a panovníka. Pomník se ale dočkal i potupy, ostatně jako řada jiných. V letech 1918 až 1929 byla busta několikrát z podstavce shozena a byla vyvinuta snaha na její definitivní odstranění. Z událostí okolo pomníku můžeme vidět, že vztah ke knížecímu rodu nebyl vždy jen pozitivní. Přece jen v národnostně vypjaté společnosti 19. století bylo postavení německého knížecího rodu uprostřed Čech složité, vždyť dokonce Karel Egon II. v roce 1851 osobně vyhostil Karla Havlíčka Borovského z Prahy, a tím si jistě sympatie u českého obyvatelstva nezískal. Pro lidi z venkovského prostředí mělo ale větší důležitost to, že se postaral o práci. A to se Karlu Egonovi povedlo – pro dělníky z okolních hutí založil dělnickou kolonii, která po něm nese i jméno Karlova Ves. Jako hlavní akcionář koněspřežky zajišťoval práci i v tomto sektoru, v této době také vznikly stezky okolo hradu, které dnes následují stezky naučné. Je tedy vidět, že své panství nezanedbával a o své poddané se postaral.

¹³² Tamtéž, s. 40.

¹³³ Ve své práci Petr Kučera uvádí, že text je uložen v pozůstalosti Jana Benjamina Urbana a zní: „*Již skoro 6 let tomu, co opustil jeden z nejušlechtlejších mužů dobrosrdečný kníže tuto zem, po které putoval v bázni boží a všestranně miloval v horoucí snaze, aby prospěl lidstvu a jemu připravil spásu a požehnání, jej potěšil a šťastným učinil. Poznav svoje vysoké povolání jímž byl tvůrcem obdařen, použil svého práva a milé povinnosti k tomu, aby tak zdokonalil a dle nejlepšího mého vědomí a svědomí buďoval pokyny svého zlatého tvůrce, planoucí vždy pro vše dobré a prospěšné, aniž by byl nad jiné se povyšoval. Pokořený a oddaný v neštěstí, s plnou účastí s radujícími, s plnou mírností se slabšími.*“ In: KUČERA, *Obraz stavitelské*, s. 40.

¹³⁴ Tamtéž, s. 42.

¹³⁵ Tamtéž, s. 42.

Mezi přímými zaměstnanci Fürstenbergů vynikly v první polovině 19. století osoby jako František Nittinger, Antonín Mayer, Karel Merlet a další. František Nittinger se podílel na zlepšení produkce hutí, které dobře prosperovaly až do povodně v roce 1872. I do práce fürstenberských úředníků se ale promítaly osobní spory. Plánům Františka Nittingera na reformu železářského průmyslu nepřál jiný fürstenberský zaměstnanec dr. Michal Ebert¹³⁶, ředitel knížecí privátní kanceláře. Dále se objevil spor mezi Janem Gintlem a účetním Vojtěchem Schwippem. Již v roce 1837 účetní Schwippel upozornil na Gintlovu účetní manipulaci, ale až o dvacet let později byl Jan Gintl z funkce dvorního rady pro zpronevěru propuštěn a na jeho místo nastoupil právě Vojtěch Schwippel.

Služba u Fürstenbergů se často dědila z generace na generaci. Zářným příkladem je případ rodiny Ebertů: otcem známějšího Karla Egona Eberta byl již výše zmíněný Michal Ebert, zaměstnaný jako fürstenberský právní poradce, a Karlův bratr Šimon pracoval jako lesní inženýr. Karel Egon Ebert pak zastával úřad křivoklátského knihovníka a archiváře a dosáhl významného postavení i ve styku s jednotlivými příslušníky rodu, ti jej v korespondenci často oslovují „Lieber Ebert“. S Karlem Egonem II. nabyt původně formální vztah snad dokonce podoby vřelého přátelství. Po propuštění ze služby vedl Karel Egon Ebert živou korespondenci s kněžnou Leontinou i s jejím manželem Maxem Egonem, stejně tak si dopisoval i s pozdějším poručníkem a druhým manželem kněžny Leontiny Emilem z Fürstenbergu; víceméně by se dalo říci, že patřil do rodiny. Zemřel v roce 1882 na Smíchově. Ostatně i jeho jméno Karel Egon napovídá, že byl s rodinou Fürstenbergů spojen již od narození, pravděpodobně jméno Egon dostal z otcovy úcty k Fürstenbergům.

Dalším příkladem je rodina Jirušů: někteří její členové pracovali jako architekti, jiní jako lékaři.¹³⁷ Medicínu vystudovali bratři Vincenc a Josef. Vincenc působil jako lékař v Praze, kdežto Josef zůstal na Křivokláte jako venkovský lékař. Vincencův syn Bohuslav zdědil otcovo povolání pražského lékaře, dokonce se v roce 1886 stal profesorem farmakologie na univerzitě. Již jeho otec získal šlechtický titul, který jeho synovi Bohuslavovi pomohl ve společenském vzestupu, ke konci života se stal dvorním radou a jednatelem Muzea Království českého. Bohuslavův bratranec Jindřich působil jako jeho otec Josef na Křivoklátsku, povoláním zůstal lékař.¹³⁸ Další příslušník této rodiny Antonín Jiruš, který

¹³⁶ Příčinou sporu bylo, že se Ebert nechtěl nechat Nittingerem zastínit a žárlil na přízeň knížete směřující k talentovanému Nittingerovi. Nittinger požíval plné důvěry poručníka landkraběte Jáchyma Egona z Fürstenberga a později i mladého knížete Karla Egona II., zatímco Ebert byl díky své výmluvnosti oblíben u kněžny – matky Alžběty. In: Kučera, P. *Obraz stavitelské*, s. 23.

¹³⁷ Tamtéž, s. 27.

¹³⁸ <http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=441> [13. 3. 2011]

působil jako architekt, navrhoval novogotický pomník na počest Karla Egona II. z Fürstenbergu.

Z účtů se dozvídáme i jména dalších oddaných zaměstnanců, jakým byl třeba Schmid. Až velmi lidsky působí jemu adresovaný dopis: „*Schmide! Posílám služné za leden, potvrďte či Posílám za štípání dříví, za prádlo, za olej na leden, lepší hotově zde, potvrďte, – Vaše knoflíky od Livrée pošlete Klepšovi do Prahy k nové livreji. Okenní může Vlach zasadit ale musí být do 15ho března hotová. On tam ale pan Urban buď přijede co nejdříve anebo už tam byl a nařídí Vlachovi jak to má udělat. Potvrďte, že jste peníze obdržel.*“¹³⁹ Pod těmito pokyny je podepsán sekretář Solnář. Jemu jsou také adresovány telegramy podobných znění, jako například tento: „*Zítřa 30. přijedů vlakem do hradů Křivoklátů ve 2 hodiny odpoledne, Jiruš.*“¹⁴⁰ Sekretář na zámku v Lánech zprostředkovával styk mezi lidmi z křivoklátského panství a knížecí rodinou, těšil se i důvěře, což nám napovídá dopis, kde se na něj odkazuje místní žadatel o post učitele tělocviku pro prince: „*Vaše Blahorodí, dozvěděl jsem se dnes p. Solnářem, že Jeho jasnost Kníže Fürstenberg míní pro Svě prince učitele tělocviku na jistou dobu přijmouti a zároveň byl jsem zmíněným pánem tázán: Zdali bych místo to přijal? Z té příčiny dovoluji si Vám psáti a prosím za místo ono. Pakli jest nutné, abych se vykázal vysvědčeními, že schopen jsem ono místo zastávati, tož račte mi to laskavě oznámiti. Mohu se vykázati vysvědčeními p. S. Malýpetra, zemsk. učitele tělocviku. Rovněž připomínám, že jsem roku 1873 u J. J. hr. Mittrovského na Pernštýně (na Moravě) učitelem tělocviku a plavání byl. Těše se na brzku odpověď, znamenám se ve vší účtě. J.Z. Veselý*“¹⁴¹

Mezi další záležitosti, které knížecí sekretář vyřizoval, patřily projevy přízně a pozdravy pro knížecí rodinu: „*Vaše Blahorodí! Račtež, prosím, sděliti Jeho Osvícenosti a ctěným princům mé uctivé poručení, a račtež mne laskavě odporoučeti do přízně Jejich Jasností, Jimž svou nejhlubší účtu skládám. Vašnostem pak znamenám se ve vší účtě oddaný. Bohdan Fürstl*“¹⁴²

Když se mluví o lidech okolo knížat, nesmíme zapomenout zmínit Abdallaha Wahida. Jak už jeho jméno napovídá, jednalo se o muže arabské národnosti. Na zámek v Lánech si jej přivezl kníže Maxmilián Egon II. ze svých cest. Abdallah byl nejprve ve službách bohatého Angličana, později přešel do služeb rakouského velvyslance v Rusku, barona Köffenhilera¹⁴³, příbuzného Fürstenbergů. Abdallah pocházel z Libanonu z kmene Marenitů a lidé na Lánech

¹³⁹ SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, inv. č. 3965, karton 10, 20. 1. 1880. č. 300.

¹⁴⁰ SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, inv. č. 3965, kart. 10, přesná datace chybí, č. 150.

¹⁴¹ SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, inv. č. 3965, kart. 10, č. 206, nedatováno.

¹⁴² SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, inv. č. 3965, kart. 10, č. 184. Nové Strašecí, dne 2. července 1878.

¹⁴³ Jméno barona je převzato z: HUSÁK, K. *Arab Abdallah*. Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského, ročník XVII – 1939, 1940, s. 53.

mu říkávali černochoi Abdallah. U knížecí rodiny zastával funkci komorníka. O jeho vzhledu se ví to, že byl vysoké postavy a měl sílu tří mužů, nosíval vždy černé šaty. Kníže si jej oblíbil díky jeho věrnosti a smyslu pro pořádek. Výborně ovládal němčinu, francouzštinu, italštinu, arabštinu a domluvil se i česky. S knížetem jezdil na všechny výpravy a věrně mu sloužil po dobu 20 let, na jedné z cest ve věku 58 let zemřel. Byl pohřben na Lánech hned u vchodu na hřbitov, na jeho pomníku je napsáno: „*Abdallah Wahid, Fürstlich Fürstenbergischer Leibkammerdiener geb, zu Bairuth um das Jahr 1850 gest, nach Ezia am 5. Januar 1908. R. I. P. Meinem lieben lieben alten Abdallah, der über 20. Jahre mir treu und aufopfernd diente in unwandelbarer Dankbarkeit gewidmet. Er ruhe in Frieden. Max Egon Fürst zu Fürstenberg.*“¹⁴⁴

Mimo Abdallaha knížeti jeden čas sloužili ještě dva Arabové – Azar a Mohamed Sulejman. Můžeme tedy vidět, že vztah knížecí rodiny k jejich zaměstnancům často přerostl až v osobní a přátelské vazby. Ale v případě neposlušnosti se z rodu jistě stal přísný pán, který neposlušného jedince potrestal.

Smrt v aristokratické rodině

Zajímavým fenoménem, který lze sledovat napříč dějinami, je vyrovnávání se s představou definitivního konce života. Každý jednotlivec a každá sociální skupina se na konečné setkání se smrtkou připravovali jinak.

U šlechtické společnosti bylo třeba, aby i odchod ze světa proběhl důstojně. Jakýmsi zdůrazněním privilegií, která celý život aristokrata naplňovala a provázela, bylo budování rodinných hrobek. Později se rodinné hrobky začínají objevovat i u podnikatelů¹⁴⁵, kteří se snažili napodobovat urozenou společnost ve všem jejím konání.

Většina šlechtických hrobek je postavena ve stavebním slohu novogotiky. To lze pozorovat na příkladu jedněch z nejznámějších hrobek – primogenitury rodu Schwarzenbergů poblíž Třeboně (1877) a její sekundogenitury na Orlíku (1864) či hrobky rodu Buquoyů v Nových Hradech (1902–1904).

¹⁴⁴ Česky: Abdallah Wahid, knížecí osobní fürstenberský komorník, narozen v Bairuthu r. 1850, zemřel po přijetí nejsvětější svátosti v Abaeii 5. Ledna 1908. R. I. P. Mému milému starému Abdallahovi, který přes 20 roků mi věrně a obětavě sloužil, věnoval v nepomíjející vděčnosti. Spí v pokoji! Max Egon kníže z Fürstenbergů. Převzato z: HUSÁK, K. *Arab Abdallah*. Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského, ročník XVII – 1939, 1940.

¹⁴⁵ Například rodinná hrobka Liebiegů v Liberci.

Původní hrobka rodu Fürstenbergů byla vybudována Marií Annou z Fürstenbergu, rozenou z Valdštejna, v letech 1734–37 pod kostelem Povýšení svatého Kříže.¹⁴⁶ 12. srpna 1788 byl však vydán císařský dekret Josefa II., který v Rakousku řešil problematiku pohřbívání a předepisoval, že „*soukromé rodinné hrobky v kostelích jsou jak ve městech, tak na statcích, jakož i všeobecně beze všeho uzavřeny*“; dvorní dekret z 28. 10. 1791 doporučil takové stavby zřizovat „*na čistém vzduchu mimo města a místa obehnaná zdi*.“¹⁴⁷ Hrobka tedy nemohla být dále používána a v roce 1787 byla postavena nová za hospodářským dvorem u Nižborského hradu, který byl také v majetku rodu Fürstenbergů.

Na hrobku nechal kníže Filip Nerius umístit trojstrannou mramorovou pyramidu, jež byla věnována jeho otci Karlu Egonovi I. Byla však poškozena, a tak došlo k jejímu odstranění. Později desku objevil Jan Benjamin Urban, který navrhl obnovu náhrobku a po schválení Emilem z Fürstenbergu (poručník Maxmiliána Egona) byl opravený pomník umístěn poblíž hrobky v sadu. Hrobka byla otevřena až po smrti Emila z Fürstenbergu 15. května 1899. Urban provedl nutné opravy zchátralé místnosti a po opravách si již mohl zaznamenat do svého deníku: „*a tak dne 18. května 1899 za nejkrásnějšího májového počasí, když širý kraj byl oděn svým květným hájem, převezena rakev s tělesnými pozůstatky zvěčnělého prince Emila do Nižboru. Doprovázen kněžstvem, všemi členy knížecí rodiny, úřednictvem a četným občanstvem uložena byla do hrobky rodinné. Se vzrušenou a vděčnou myslí zúčastnil se také pisatel pohřebního průvodu svého sice přísného, ale vždy šlechetného chlebováře, který jej v říjnu 1875 přijmul v lovcí boudě Emilovně u Křivoklátu do služeb knížecího domu Fürstenberků*.“¹⁴⁸

Hrobka rodu Fürstenbergů¹⁴⁹ je v první řadě zajímavá tím, že neční k oblakům, jako je tomu v případě většiny jiných rodových hrobek, ale jedná se o železný poklop, označený rodovým znakem, který přikrývá podzemní místnost. Dále se hrobka odlišuje tím, že na její stavbu nebyl přizván žádný známý a v té době populární architekt.¹⁵⁰ I samotné umístění hrobky v Nižboru, který nebyl přirozeným centrem panství jako třeba Křivoklát nebo Lány, se může zdát zvláštní, ale pravděpodobně rod Fürstenbergů necítil tak velkou potřebu sebereprezentace jako jiné šlechtické rody. Avšak i pro takovýto typ chování bychom našli analogii: stejně jako Fürstenbergové se pompézní hrobkou na území Čech nehonosí rod Des Fours, jehož rodinná hrobka byla umístěna v poutním kostelíku v Železném Brodě.

¹⁴⁶ Čerpáno z KUČERA, P. *Obraz stavitelské*, 19 – bohužel není uvedeno, ve které obci se dotýčný kostel nachází, s největší pravděpodobností by se mělo jednat o Nižbor.

¹⁴⁷ VYBÍRAL, J. *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999, s. 76.

¹⁴⁸ Cit. dle: KUČERA, P. *Obraz stavitelské*, s. 19–20.

¹⁴⁹ Příloha č. 6.

¹⁵⁰ Například rod Schwarzenberků povolal Friedricha von Schmidta, který je považován za nejvlivnějšího představitele novogotiky v habsburské monarchii.

Později jako jakýsi pomník velikosti a nesmrtelnosti rodu a jeho významných členů sloužil sám hrad Křivoklát – na návrší naproti hradu byl slavnostně umístěn pomník Karla Egona II. z Fürstenbergu. Ten vznikl na náklady vděčných poddaných z křivoklátského panství. A na samotný hrad byla převezena rodová knihovna z pražského paláce a také inventář z ostatních pražských domů. Do místností na hradě byly umístěny obrazy členů rodu.¹⁵¹

¹⁵¹ Více o Fürstenberské rodové obrazárně In: KRÍŽOVÁ, Květa. *Obrazárna: národní kulturní památka hrad Křivoklát*. Rakovník: Státní hrady Křivoklátska ve spolupráci se studiem ES, 1996.

3. Prvorepubliková dohra

Rozpad Rakouského císařství nebyl obdobím, které by přálo šlechtickým rodům. Jedním z prvních zákonů, jenž byl vydán, byl zákon o zrušení šlechtických titulů. Samotné datum 10. prosince 1918 svědčí o velikém chvatu, jenž doprovázel přijetí zákona. Konkrétně je míněn zákon 61/1918 Sb.¹⁵² K novelizaci zákona došlo 10. dubna 1920, kdy byl doplněn o sankce. Se vznikem nového samotného státu souvisela i pozemková reforma. Rodu Fürstenbergů majetek zabaven nebyl, ale už jen fakt, že německý rod má na území samostatného Československého státu nějaké vlastnictví v době, kdy kumulovaly protiněmecké nálady, nebyl nejpříjemnější.

Právní pozadí pozemkové reformy bylo vytvořeno již v letech 1918–1920, kdy byly přijaty právní předpisy. Již dne 9. listopadu 1918 došlo k přijetí zákona č. 32/1918 Sb., *o obstavení velkostatků*.¹⁵³ Autorem tohoto zákona byl JUDr. Karel Engliš, první rektor Masarykovy univerzity v Brně, který byl později opakovaně ministrem financí. Toto obstavení se týkalo majetku zapsaného v deskách zemských, jelikož ale na Slovensku a Podkarpatské Rusi byl institut zemských desek neznámý, došlo k dodatečné úpravě § 4 zákona č. 64 z 10. prosince 1918, Sb., *o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku*.¹⁵⁴ Zákon, který vlastní pozemkovou reformu zahájil, byl přijat v dubnu 1919 a jedná se o zákon č. 215/1919 Sb., *o zabránění velkého pozemkového majetku*.¹⁵⁵ Jednalo se o rámcový zákon, jenž musel být doplněn o návazné normy. Bylo stanoveno, že dojde k záboru pozemkového majetku, náležející jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům vyšší než 150 ha zemědělské nebo 250 ha veškeré půdy.¹⁵⁶ Bez náhrady byl zabaven majetek příslušníkům bývalé panovnické rodiny habsbursko-lotrinské, zrádců apod. Náhradu, která měla být vyplacena za zabraný majetek, stanovoval zvláštní tzv. náhradový zákon č. 329/1920 Sb., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.¹⁵⁷

Záborový zákon sám o sobě pozemkovou reformu neprováděl, stanovoval právní rámec a říkal, že k pozemkové reformě dojde. Stát byl oprávněn zabraný majetek přejímat a přidělovat. Státní pozemkový úřad majetek převzal. Pozemkový úřad byl zřízen § 1 zákona č. 215/1919 Sb. a ke dni 11. června 1919 zákonem č. 330/1919 Sb., *o Pozemkovém úřadě*

¹⁵² <http://www.pozitivni-noviny.cz/812.html> [5. 3. 2011]

¹⁵³ HORÁK, Ondřej. *Lichtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*, disertační práce, Brno 2007, s. 76.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 77.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 77.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 77.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 84.

byly upraveny pravomoci Pozemkového úřadu.¹⁵⁸ Nedošlo ke stanovení lhůty, do kdy má být vyvlastnění provedeno. V lednu 1920 navázal na předchozí zákony další č. 81/1920 Sb., *o přidělu zabrané půdy a úpravě právních poměrů k ní*. Zde bylo ustaveno, komu a za jakých podmínek bude půda přidělena.¹⁵⁹ V přidělovém zákoně byla také zakotvena instituce tzv. zbytkového statku. Vycházelo se z předpokladu o zbytečné parcelaci velkostatků s hospodářským zázemím.

Státní pozemkový úřad prohlásil pozemkovou reformu za skončenou již v roce 1933, ale agendu zajišťoval až do roku 1935. Jeho činnost byla ukončena vládním nařízením č. 22/1935 Sb., *kterým se ruší Pozemkový úřad (Státní pozemkový úřad) a jeho působnost se přikazuje ministerstvu zemědělství*.¹⁶⁰

Konec války přinesl i hysterické obviňování Viléma II. z válečných zločinů. Maxmilián Egon II. jakožto osobní přítel císaře Viléma II. se stal samozřejmě také terčem kritiky. Proto v roce 1919 převedl Křivoklátsko na „nezkompromitovaného“ druhorozeného syna Maxmiliána Egona III. z Fürstenbergu a díky tomu nedošlo ke konfiskaci nemovitostí ve prospěch státu.

V literatuře je často Maxmilián Egon II. také označován za válečného zločince, i přestože po válce žádný tribunál, který by jej soudil, nezasedal. Nejlépe to lze demonstrovat na následující ukázce: „*Válečný zločinec Egon Fürstenberk však ušel v Československu nejen znárodnění či parcelaci půdy, ale dokonce i konfiskaci majetku. Stalo se tak jednoduchým právním aktem převodu jmění z otce Egona na syna Maxe knížete z Fürstenberků. I nadále mu zůstalo 27.090 ha lesa a 1.460 ha půdy, zatímco jedenáct zbytkových statků si rozebrali lacino prominenti vysoké československé buržoasie, blízcí vládním kruhům. Také prezidentský zámek v Lánech byl od Fürstenberka odkoupen za 25 miliónu korun. Více průmyslových podniků řídil Fürstenberk i nadále. Z budov zůstal Fürstenberkovi zámek Nižbor, zámek Leontýn a hrad Křivoklát, obrovská kapitálová účast v akciových společnostech, kde jeho jméno zůstalo anonymně ukryto a vlastní podniky sladovna v Kolečovicích, tržnice ZDAŘ BŮH na Kladně a pivovary Křivoklát a Krušovice. A právě pro tyto pivovary potřeboval Fürstenberk elektrický proud. Obstarat jej měla nová elektrocentrála Vilma (polde Vilmy Fürstenberkové), postavená podle letopočtu ve štítě budovy na Belšance v roce 1924, tedy šest let po osvobození a odčinění Bílé Hory. Kola elektrárny roztočil kamenouhelný důl BELŠANKA.*“¹⁶¹

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 80.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 81.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 87.

¹⁶¹ Citováno dle: KREJČÍ, Fr. *200 let od rozšíření uhelné těžby Rakovnicka*. Rakovník 1972, s. 56.

Fürstenbergové v roce 1921 odprodali zámek v Lánech a o osm let později hrad Křivoklát československému státu, stejně jako i většinu zbývajících majetku, především zámky Nižbor, Leontýn a Dřevíč. Palác na Malé Straně v Praze (dnes slouží jako polská ambasáda) byl v období první republiky obsazen Ministerstvem sociálních věcí, definitivně o něj rod přišel po roce 1945. Ve svém vlastnictví si ponechali pouze zlomek původních majetků (například prosperující pivovar v Krušovicích).

Závěr

Cílem této práce bylo postihnout postavení typického příslušníka aristokracie v 19. století. Jedná se o období plné společenských změn. V první polovině století dožíval řád starého světa, který byl násilně přerušen vypuknutím revoluce v roce 1848. Druhá polovina století byla poznamenána zásadní proměnou společnosti. Mizí nám dřívější vrstva poddaných, ze šlechticů se stávají obyčejní držitelé velkostatků, kteří disponovali pouze víceméně formálními výsadami: jako například nárok na šlechtický titul a jiná privilegia, jež přetrvala až do rozpadu podunajské monarchie. Na druhou stranu příjmy získané díky výkupům poddaných z poddanství jim umožnily investovat do podnikání.

Jako příklad posloužil rod Fürstenbergů, který do Čech přišel v období vlády císaře Rudolfa II. a do 20. století pobýval na zámku v Lánech a na hradě Křivoklát. Po požáru roku 1826 se ale hrad ocitl v troskách a rekonstruován byl až v 50. letech 19. století. Tradičně je zásluha za přesvědčení Karla Egona II. k opravě hradu přičítána Janu Gintlovi, nadlesnímu v Křivoklátě. Na obnově hradu se podílel architekt Josef Mocker, který zde působil v letech 1877–1887. Navázal užší spolupráci s fürstenberskou stavební kanceláří a s jejím vedoucím Janem Benjaminem Urbanem, který u Fürstenbergů působil až do roku 1913. Posledními architekty, kteří byli přizváni k opravě hradu rodem Fürstenbergů, se stali Humbert Walcher von Moltheim a Kamil Hilbert.

Řeší i otázku národnostní příslušnosti rakouské aristokracie a problém společenských bariér, které se i někteří příslušníci rodu snažili překonávat. V hlavní sledované linii rodu jsme se nesetkali s morganatickým sňatkem: roku 1818 Karel Egon II. uzavřel sňatek s dcerou bádenského vévody Karla Fridricha, Amálií Kristinou. Jejich syn Maxmilián Egon I. se roku 1860 oženil s hraběnkou Leontinou z Khevenhüler-Metsch, jejich syn Maxmilián Egon II. se roku 1889 oženil s hraběnkou Irmou ze Schönborn-Buchheimu. Zato v landkraběcí větvi Fürstenbergů, která sídlila na moravském zámku Kuníně, došlo hned ke dvěma morganatickým sňatkům. Ernst Egon landkrabě z Fürstenbergu (1816–1889) si v roce 1867 vzal pražskou rodačku a guvernanku občanského původu Karolinu Buzekovou. Jejich syn Josef Fridrich landkrabě z Fürstenbergu (1860–1906) se oženil s neurozenou dívkou Marií Zdražilovou. Rodina ale tyto „provinilce“ odsoudila a například Josef Fridrich zadlužen dožil na statku nedaleko Vídně.

Část práce je věnována pracovní kariéře typického příslušníka aristokratické společnosti v Rakousku v 19. století. V církevní struktuře většinou kariéru budovali nepravorození synové, ale i přesto se mohli stát důležitými aktéry na politické scéně, jak se

povedlo v případě ThDr. Bedřicha Egona Fürstenberga, olomouckého arcibiskupa. Nejedná se o příslušníka hlavní knížecí větve usdlé na Křivoklátě, ale o člena moravsko-vídeňské větve. Bedřich Egon zasáhl do rozjitřené politické situace po tzv. rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867. Z hlavní linie rodu jako podnikatel proslul Karel Egon II., který byl hlavním akcionářem společnosti pro výstavbu Pražsko–plzeňské koněspřežné dráhy. V této společnosti se sdružili další šlechtici, jejichž panstvími měla železnice vést – kníže Metternich, hrabě Clam-Martinic, hrabě Vrbna a další. Po rozpadu společnosti odkoupil Karel Egon II. vybudovaný úsek z Prahy–Brusky na Píň a prodloužil ho až na Brejl v údolí Klíčavy a ve vlastní režii dráhu provozoval jako Pražsko–lánskou koněspřežku, která byla dlouhá 62,5 km. V roce 1853 ji Fürstenbergové odprodali společnosti Buštěhradské dráhy, která ji v roce 1863 přeměnila na uhelnou parostrojní dráhu.

Další část práce je věnována charitativní činnosti jednotlivých příslušníků rodu, z nichž jmenujme Karla Egona II., který v Čechách podporoval vědecké ústavy a společnosti. Založil jako dělnickou kolonii dnešní obec Karlovu Ves. Po jeho manželce Amálii Kristině nese jméno horní část obce Křivoklát – Amalín. Manželka Maxmiliána Egona II., kněžna Irma, se věnovala charitativní činnosti v Lánech. Roku 1894 naproti zámku nechala zřídit opatrovnu pro nejmenší děti a podporovala místní chudé, přičemž hradila veškeré provozní náklady. Poručník Maxmiliána Egona II., Emil Egon, v roce 1881 inicioval založení lánského Sboru dobrovolných hasičů a nechal jej vybavit stříkačkou. Členkou vlasteneckého výpomocného spolku Paní pro Čechy k ošetřování a podporování raněných a nemocných vojáků byla i Leontina kněžna z Fürstenbergu.

Část práce se soustředila přímo na rodinu. Na základě korespondence ukazovala hloubku vztahu mezi manžely. Dále jsme se na základě dalších archivních materiálů seznámili s otázkou mezigeneračních vztahů, problému vzdělávání mladých šlechticů, k čemuž posloužil unikátní archivní materiál, zápisky z přednášek Maxmiliána Egona z Heildeberku. Otevřela se i otázka vztahů zaměstnanců k rodině, kdy jsme se nesetkali s výraznější kritikou rodiny. Tyto prameny bylo potřeba podrobit kritice, ostatně skutečnost, že se jedná o oficiální dopisy a účty snižuje důvěryhodnost a objektivitu těchto archivních pramenů. Samotná otázka zaměstnanců rodu se stala jedním z hlavních témat této kapitoly. Setkali jsme se s „rodinnými klany“ Ebertů a Jirušů, věrných fürstenberských zaměstnanců. Osobnost Karla Egona Eberta by si jistě zasloužila vlastní monografii.

Závěrečná část kapitoly se zabývala fenoménem smrti. Původní hrobka rodu Fürstenbergů byla vybudována Marií Annou z Fürstenbergu, rozenou z Valdštejna, v letech 1734–37 pod kostelem Povýšení svatého Kříže. V roce 1787 byla postavena nová

u Nižborského hradu, který byl také v majetku rodu Fürstenbergů. Rodová hrobka je zajímavá tím, že neční k oblakům, jako většina jiných rodových hrobek. Jedná se o železný poklop, označený rodovým znakem, který přikrývá podzemní místnost. Nebyla také dílem žádného známého a v té době populárního architekta. I samotné umístění hrobky v Nižboru, který nebyl přirozeným centrem panství jako třeba Křivoklát nebo Lány, se může zdát zvláštní, ale pravděpodobně rod Fürstenbergů necítil tak velkou potřebu sebeprezentace jako jiné šlechtické rody. Později jako jakýsi pomník velikosti a nesmrtelnosti rodu a jeho významných členů sloužil sám hrad Křivoklát. Na návrší naproti hradu byl dokonce slavnostně umístěn pomník Karla Egonu II. z Fürstenbergu, který byl vybudován na náklady obyvatel křivoklátského panství.

Poslední kapitola se věnovala událostem po rozpadu habsburské monarchie a vzniku Československé republiky. Došlo k odprodeji většiny majetků, které na území Československé republiky rod vlastnil. Kapitola upozorňuje i na negativní pohled na rod v pozdější literatuře.

Přestože se Fürstenbergové nedostali do povědomí širší veřejnosti jako například rody Schwarzenbergů, Liechtensteinů či Sternbergů, jednalo o rod s velkým pozemkovým majetkem a se zajímavými osudy.

Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha). Velkostatek Křivoklát, Starý a nový archiv.

Vydané prameny

CLARY-ALDRINGEN, Alfons. *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*. Praha 2002.

ČERNÝ, Jan. *Novostrašecká kronika Václava Preinheltra z let 1801–1834*. Nové Strašecí 2008.

MAXERA, Rudolf. *Ze životopisu knížecího Fürstenberského dvorního rady Františka Nittingera, inspektora panství Křivoklátského 1768–1839*. Nepublikované poznámky napsané na Křivoklátě 22. listopadu 1933.

PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. Praha 1923.

Literatura

BEDNAŘÍK, Tomáš. *Kniha pověstí z Rakovnícka, Novostrašicka, Křivoklátska, Poddžbánska, Jesenicka a Čistecka*. Rakovník 1998.

BEDNAŘÍK, Tomáš. *Album starých pohlednic – Křivoklátsko a Český kras*. Liberec 2004.

BEDNAŘÍK, Tomáš. *Historické památky Rakovnícka*. Rakovník 1997.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Šlechta a umění v druhé polovině 19. století*. In: Kaiserová, K. – Martinovský, I.: *Umění a veřejnost v 19. století*. Plzeň 1998, s. 105–110.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Šlechta a salony v druhé polovině 19. století*. In: Petrasová, T. – Lorenzová, H. *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha 2001.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty v druhé polovině 19. století*. In: Petrbock, V.: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 88–93.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice 2005.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Smrt šlechtice*. In: Petrasová, T. – Lorenzová, H. *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha 2001, s. 260–266.

BIRNBAUMOVÁ, Alžběta - MENCLOVÁ, Dobroslava. *Křivoklát. Státní hrad a památky v okolí*. Praha 1960.

- BUBEN, Milan. *Encyklopedie heraldiky, světská a církevní titulatura a reálie*, Praha 1994.
- BUBEN, Milan. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha 2000.
- ELTZ, Erwein - H., STROHMEYER, Arno, (edd.). *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*. Weitra 1994.
- FÉROVÁ, Rút. *Josef Mocker a památková péče*, bakalářská práce, Brno 2007.
- GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a statků?*, Praha 2011.
- HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha, Akropolis, 1992.
- HANUŠ, Josef. *Národní muzeum a naše obrození I*. Praha 1921.
- HAVRÁNEK, Jan. *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši v letech 1860–1867*. Sborník historický 17, 1970, s. 67–96.
- HERBEN, Jan. *Nové učení o české šlechtě*. Praha 1924.
- HLAVAČKA, Milan. *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce*. Praha 1990.
- HOLEČEK, Josef. *Česká šlechta. Výklady časové a historické*. Praha 1918.
- HORÁK, Ondřej. *Lichtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*, disertační práce, Brno 2007.
- HRACHOVCOVÁ, Eva. *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*, diplomová práce, České Budějovice 2007.
- HUSÁK, K. *Arab Abdallah*. Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského, ročník XVII – 1939, 1940, s. 53.
- KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnícka*. Rakovník 1936.
- KOŘÁLKA, Jiří. *Národ bez státu*. In: Naše živá i mrtvá minulost. Praha 1968
- KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu (Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)*, diplomová práce, České Budějovice 2007.
- KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha 2001.
- KŘÍŽÍK, František. *200 let od rozšíření uhelné těžby Rakovnícka*. Nové Strašecí 1972.
- KŘÍŽOVÁ, Květa. *Obrazárna: národní kulturní památka hrad Křivoklát*. Rakovník: Státní hrady Křivoklátska ve spolupráci se studiem ES, 1996.
- KŘÍŽOVÁ, Květa. *Rudolf Alt a interiér 19. století – akvarely ze sbírek památkových objektů*. In: Památky a příroda 7, 1986, s. 385–391.
- KŘÍŽOVÁ, Květa. *Šlechtický interiér 19. století v dobových vyobrazeních ze zámeckých sbírek*. Praha 1993.

- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha 2004.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003.
- MELVILLE, Ralph. *Adel und Revolution in Böhmen: Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Mainz: Zabern, 1998.
- MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus novogotika. Výběrový katalog*. Zámek Sychrov, hrad Bítov 1995.
- MŽYKOVÁ, Marie (ed.): *Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu-novogotice*. Zámek Sychrov 1997.
- MORAVA, Jiří. *C. k. disident Karel Havlíček*. Praha 1991.
- POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Historizující zámecký interiér v 19. století v Čechách*. Umění 27, 1979, s. 296–321.
- POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Romantické zámecké interiéry. Ústí nad Labem* 1986.
- RAK, Jiří. *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*. Praha 1994.
- SAK, Robert – BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha 2000.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. 8. díl Slánsko, Rakovnicko, Praha 1996.
- SLABÁKOVÁ, Radmila. *Žal a umírání v denících a soukromé korespondenci rakousko-české šlechty 19. století*. Studia Historica Nitriensia 9, 2001, s. 153–163.
- SLABÁKOVÁ, Radmila. „*Il est Höchst Zeit*“ aneb jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století?, s. 102–115. Praha 2002.
- SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007.
- ŠKUTINA, Vladimír. *Český šlechtic František Schwarzenberg*. Praha 1990.
- ŠTĚPÁNEK, Josef. *Velkostatek Křivoklát oddělení Starý a Nový archiv 1356–1929, inventář fondu*. Praha 1976.
- VODVÁŘKA, Václav. *Lány a okolí ve světle místních a pomístních jmen*. Rakovník: Státní okresní archiv, 2006.
- VODVÁŘKA, Václav. *Kapitoly z dějin obcí Lány a Vašírov*. Rakovník: Státní okresní archiv, 1992.
- VYBÍRAL, Jindřich. *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha 1999.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha 1982.

ŽUPANIČ, Jan - STELLNER, František - FIALA, Michal. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha 2001.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha 2006.

Příloha č. 1.

Prager Zeitungblatt ze dne 21. září 1826 referuje o požáru (přeloženo z německého jazyka), převzato z: KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu (Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)*, diplomová práce, České Budějovice, 2007, 86.

V Rakovnickém kraji v Čechách položený horský hrad Křivoklát utrpěl smutný osud strašlivého požáru. Oheň vypukl v ½ 10 hod. dopoledne na půdě tašky kryté střechy obydlí aktuára vrchního úřadu, zachvátil kryt pivovaru, pak střechu knížecích pokojů a než se kdo nadál, stál celý západní trakt v plamenech. Oheň přeskočil na šindelovou střechu vrch. úřadu a zatímco usilováno o záchranu archivu a pozemkových knih, jež se podařila, stála i tato část v jednom plameni. Při panujícím suchu a nedostatku vody a při nepatrném počtu hasících a při stále se vzrnávajícím větru všecka naděje na zdolání požáru. Když oheň zničil kryt prochodité věže i s hodinami, přeskočil přes byt vrchního do starého hradu. Větre hnané plameny a oharky zapálily v protější stráni les a dva domky v Budech. Toto nové nebezpečí podařilo se však přispěchavší pomocí z okolí zameziti. Ne tak na hradě samém, kde se strašným praskotem řítily se hořící trámy do těsných prostor nádvoří, takže stateční obránci museli odtud utíkat, zatímco se do tří stran šindelové střechy nad starým hradem řevavými plameny plápolaly. Úplně nepřístupným stalo se pak hořejší nádvoří, když k zemi proudícím deštěm jisker zapáleny byly dveře pevných sklepení a v nich uložená ovčí vlna počala hořeti. Až teprv tryskem dorazivší závodní stříkačka z kníž. železáren z Nové Huti a stejně rychle na požároviště se dostavivší stříkačka král. města Rakovníka společným zásahem položily meze zhoubnému živlu. Plamenům padly za obět: celá jižní fronta hradu s obydlím sládka, neklenutá část kaple/ stará sklenutá část ušetřena/, pak celý starý hrad a v něm obydlí kaplana, učitele, škola vyjímaje klenutou rytířskou síň a konečně obydlí vrátného na zdi. V krátkých 3 hodinách bylo vše zničeno a strašně zpustošeno. Jedině v severozápadním rohu kolem Huderky seskupené novější budovy ušly zkáze. Škoda způsobená majiteli, panujícímu knížeti Karlu Egonu II. z Fürstenberga a obyvatelům zámku nedá se vůbec odhadnouti, tak jako vznik požáru nedal se zjistiti.

Příloha č. 2

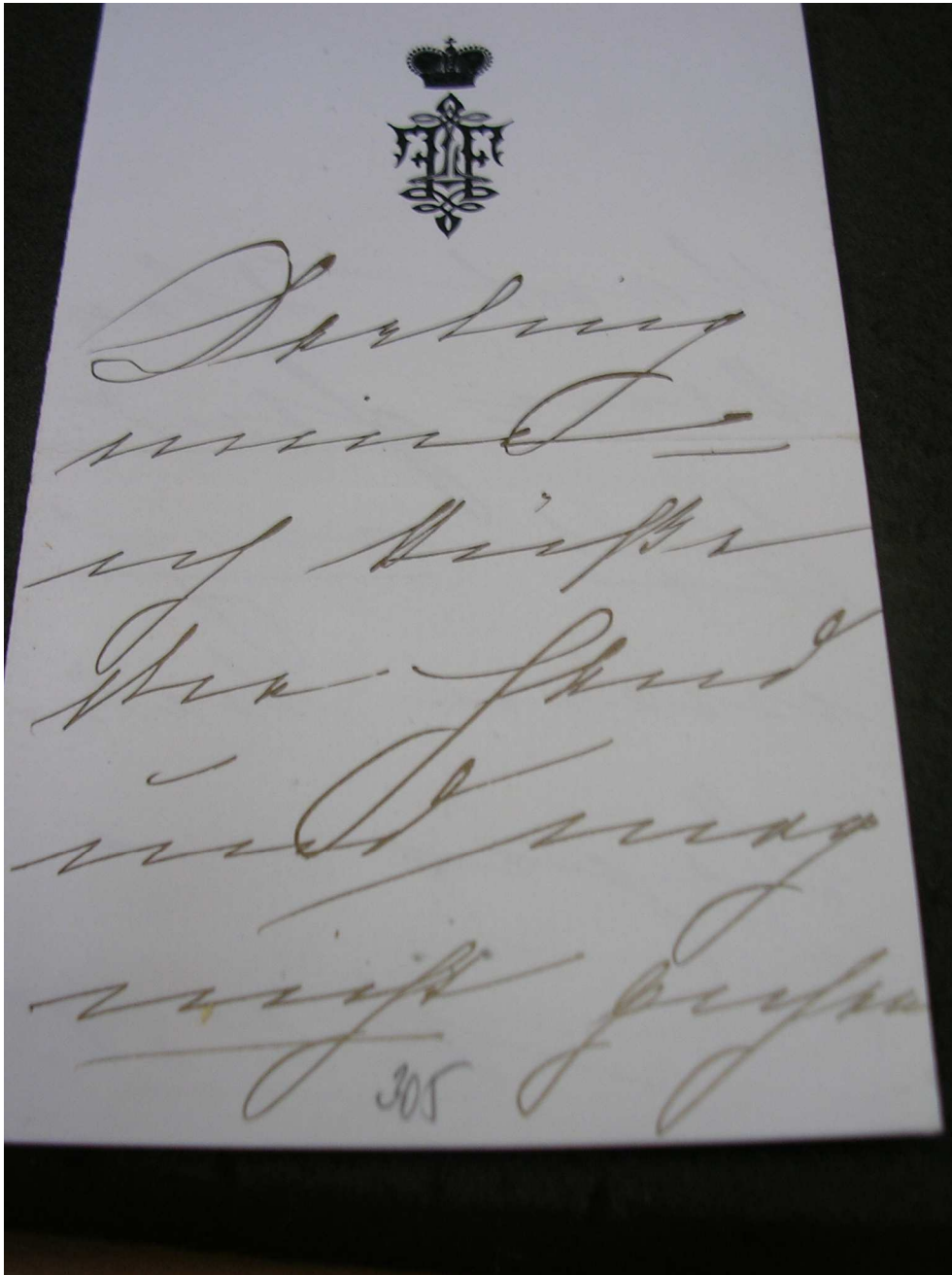
Český překlad Fürstenberské hymny, jejímž autorem je J. W. Kalliwoda, převzato z: KUČERA, Petr. *Obraz stavitelské aktivity šlechtického rodu v období historismu (Stavební úpravy na hradě Křivoklát v 19. století)*, diplomová práce, České Budějovice, 2007, 89.

1. O Bože věčný, Otče náš,
ochránce všech věcí,
nechť mocnou pravicí žehnáš
slavný rod knížecí.
Dej štěstí jim,
s ním milost' svou
již v tomto životě;
rozmnož radost',
odstraň žalost',
slyš nás v své dobrotě!
2. O Hospodine všemocný,
jenž nad azurem vláš;
buď rodu tomu pomocný,
buď silná jemu stráž!
Z těch našich hor
slyš prosby sbor,
jenž vzniká ze hloubi:

“Buď šťastný rod,
jenž lásce vhod
se s lidem zasnoubí!”
3. Nuž, kníže, dlouho zdráv buď nám
i s kněžnou, andělem,
Vy u nás máte lásky chrám,
buď zdar Vám údělem!
Od našich skal,
ať bolest' dál! -jenž nad azurem vláš;
buď rodu tomu pomocný,
buď silná jemu stráž!
Z těch našich hor
My při Vás budem stát',
tak pevně stát',
jak dosavad
ten starý Křivoklát!

Příloha č. 3

(oslovení „Darling“) SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, starý a nový archiv, inv. č. 1496, kar. 44, č. 305. blíže nedatováno.

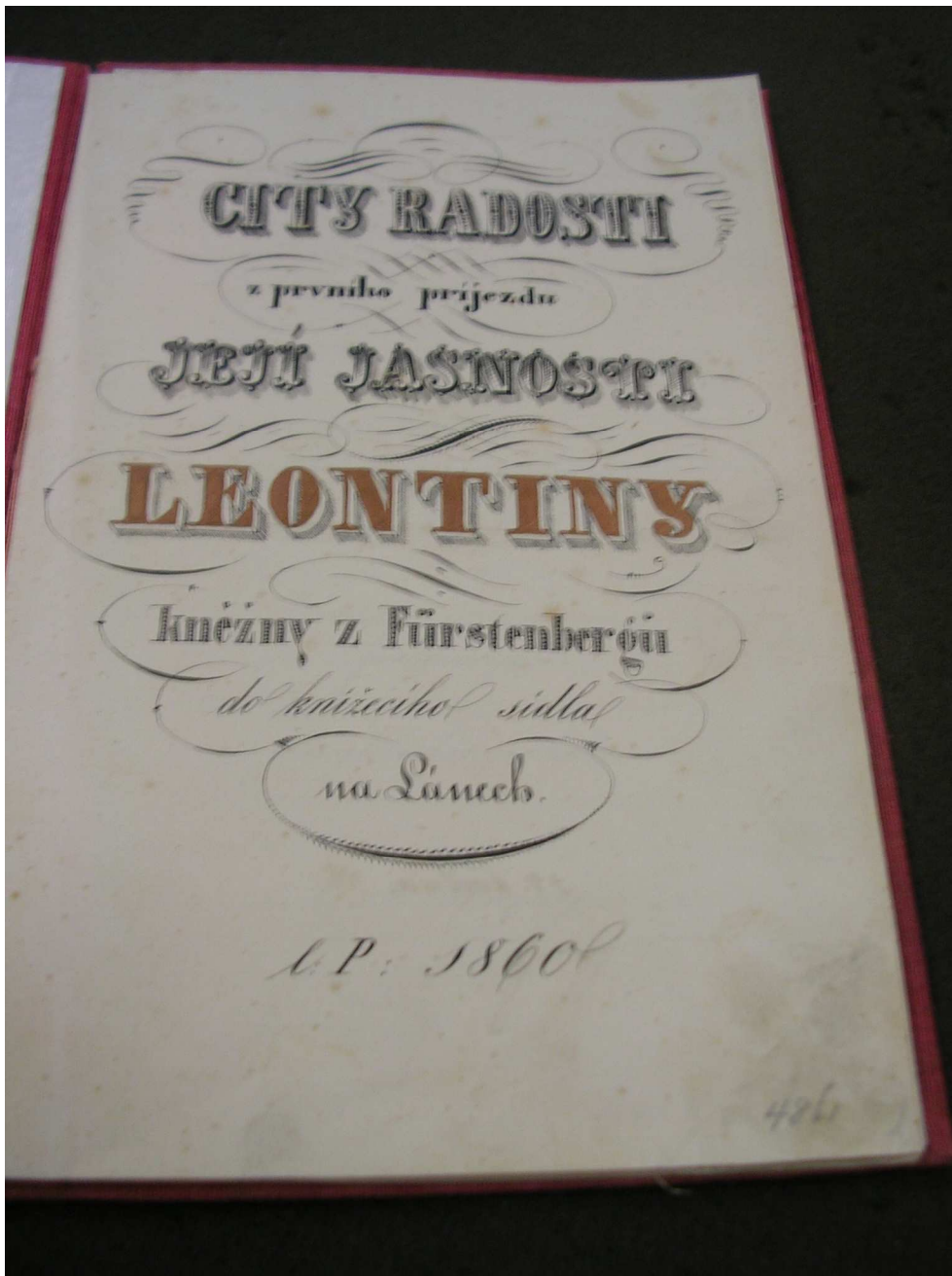
Příloha č. 4.

(v záhlaví „Léontine“) SOA Praha. Velkostatek Křivoklát, starý a nový archiv, inv. č. 1496, kar. 44, č. 280. blíže nedatováno.

Příloha č. 5

SOA. Praha. VS Křivoklát, Starý a nový archiv, inv. č. 1506.

Příloha č. 6

hrobka rodu Fürstenbergů v Nižboru, foto autorka.

Příloha č. 7

